

Pražská vysoká škola psychosociálních studií

Duchovní rozměr člověka z kristologického pohledu

Bc. Michal Kostka

Vedoucí práce: prof. PhDr. Anna Hogenová, CSc.

Praha 2012

Prague college of psychosocial studies

**Spiritual dimension of human being
from Christological point of view**

Bc. Michal Kostka

The Diploma Thesis Work Supervisor: prof. PhDr. Anna Hogenová, CSc.

Praha 2012

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem svou diplomovou práci vypracoval samostatně a použil jsem pouze podklady uvedené v příloženém seznamu literatury.

V Praze dne

.....
podpis

PODĚKOVÁNÍ

Rád bych poděkoval své vedoucí prof. PhDr. Anně Hogenové, CSc. za vedení diplomové práce a čas strávený při konzultacích.

ANOTACE

Tématem této diplomové práce je „Duchovní rozměr člověka z kristologického pohledu“. Autor se snaží ukázat na důležitost celostního přístupu při práci s člověkem. Práce je psaná z hlediska věřícího křesťana a snaží se přiblížit křesťanský pohled na člověka psychoterapeutickým pracovníkům a pracovníkům pomáhajících profesí. Nejde jen o uspokojování bio-psycho-sociálních potřeb klienta, ale i o porozumění jeho duchovním potřebám.

První část práce stanovuje podmínky a předpoklady. Hlavní část práce se zabývá biblickou antropologií. V závěrečné části autor ukazuje na pastorační přístup ke klientovi s různou mírou využití psychologie.

KLÍČOVÁ SLOVA:

Tělo, duše, duch, srdce, hřích, znovuzrození, víra, křesťan.

ABSTRACT

The topic of this diploma thesis is “Spiritual dimension of human being from Christological point of view“. The author is trying to point out the importance of complex attitude towards treating with a man. The thesis is written from the point of view of Christian believer and tries to approximate Christian view on human to psychotherapists and workers of care occupations. It is not only about satisfaction of bio-psycho-social needs of a client but also about understanding to his spiritual needs.

The first part states conditions and suppositions. The main part deals with biblical anthropology. In the last part the author shows pastoral attitude towards a client using psychology more or less.

KEY WORDS:

Body, soul, spirit, heart, sin, newborn, faith, Christian.

OBSAH

ÚVOD	5
1 VYMEZENÍ POJMŮ	8
1.1 TĚLO.....	8
1.2 DUŠE	9
1.3 DUCH.....	10
1.4 SRDCE.....	11
1.5 HŘÍCH.....	12
1.6 ZNOVUZROZENÍ.....	13
1.7 VÍRA	13
1.8 KŘESŤAN.....	14
2 PŘEDPOKLADY TÉTO PRÁCE.....	16
2.1 EXISTENCE BOHA.....	16
2.1.1 Francois Voltaire	17
2.1.2 Jean Jacques Rousseau	18
2.1.3 Friedrich Nietzsche.....	18
2.2 HISTORICKÝ PŘEHLED.....	20
2.3 KRISTOLOGICKÝ POHLED.....	22
3 BIBLICKÁ ANTROPOLOGIE.....	25
3.1 ZPRÁVA O STVOŘENÍ ČLOVĚKA.....	25
3.1.1 Tělo	29
3.1.2 Duše	30
3.1.2.1 Rozum	30
3.1.2.2 Cit.....	31
3.1.2.3 Vůle	31
3.1.3 Duch	31
3.1.3.1 Svědomí	32
3.1.3.2 Poznání Boha	33

3.1.3.3 Společenství s Bohem	34
3.1.4 Osobnost člověka.....	34
4 PORUŠENÍ STVOŘENÍ.....	40
4.1 DUCHOVNÍ SMRT	42
4.2 TĚLESNÝ ČLOVĚK.....	44
4.3 SRDCE ČLOVĚKA	46
5 NÁPRAVA PORUŠENÉHO STVOŘENÍ.....	48
5.1 ZNOVUZROZENÍ.....	49
5.2 DUCHOVNÍ RŮST	51
5.2.1 Duchovní miminka	52
5.2.2 Duchovní dorost.....	52
5.2.3 Duchovní mládenci.....	52
5.2.4 Duchovní otcové.....	53
5.3 STARÝ ČLOVĚK Z POHLEDU ZNOVUZROZENÍ	55
6 PASTORACE A PSYCHOTERAPIE.....	57
6.1 MODEL „A NEBO B“	58
6.2 MODEL „A I B“	58
6.3 MODEL „JENOM A“	59
6.4 MODEL „A S VYUŽITÍM B“	59
7 DISKUZE	61
7.1 EXISTENCE BOHA.....	61
7.2 TĚLO, DUŠE, DUCH	62
7.2.1 Liberální pohled.....	62
7.2.3 Evangelikální pohled	63
7.3 PŘÍSTUP K ČLOVĚKU.....	64
ZÁVĚR.....	65
LITERATURA.....	66

ÚVOD

Nejsem ateista. A myslím, že se nemůžu označit za panteistu. Je to otázka, jež je příliš široká pro naši omezenou mysl. Jsme jako malé dítě, vcházející do obrovské knihovny, přeplněné knihami v nejrůznějších řečech. Dítě ví, že někdo musel ty knihy napsat, ale neví, jak je napsal. Nerozumí řečem, ve kterých jsou knihy napsané. Matně tuší jakýsi nadpřirozený pořádek v tom, jak jsou knihy uspořádané, ale nic o něm neví. Takové je podle mě postavení i toho nejinteligentnějšího člověka vůči Bohu.

Albert Einstein

Proč se vůbec zabývat otázkou existence ducha člověka? Protože při tom zákonitě narazíme na problematiku s tím související – a to je duchovní svět.

Při sčítání lidu v roce 2011 byly v ČR tyto výsledky:¹

- 10 562 214 obyvatel
- 1 467 438 deklarovanych věřících (z toho 1 369 143 křesťanů)
- 3 612 804 nevěřících (4 774 323 neuvedeno)

Světová statistika CIA uvádí:²

- Počet obyvatel: 6,928,198,253

Religiozita:

- Christian 33.35% (of which Roman Catholic 16.83%, Protestant 6.08%, Orthodox 4.03%, Anglican 1.26%)

¹ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Sčítání lidu, domů a bytů 2011* [online]. c2011, poslední revize 23.3.2012. [cit. 26.4.2012]. Dostupné na: http://www.scitani.cz/slodb2011/redakce.nsf/i/o_scitani

² CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY. *The World Factbook* [online]. c2009-2011, poslední revize 7.11.2011. [cit. 26.4.2012]. Dostupné na: www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/xx.html

- Muslim 22.43%
- Hindu 13.78%
- Buddhist 7.13%
- Sikh 0.36%
- Jewish 0.21%
- Baha'i 0.11%
- other religions 11.17%
- non-religious 9.42%
- atheists 2.04%

Z tohoto vyplývá, že asi třetina lidí se hlásí ke křesťanství. Je to obrovské množství lidí. Je potřeba poznat nebo se alespoň přiblížit tomu, v co tito lidé věří a podle toho k nim přistupovat při terapeutické práci nebo jiné práci pomáhajících profesí. Zajímavým údajem je i to, že pouze asi 9,5% obyvatel naší planety není nábožensky orientovaných a dokonce jen asi 2% lidí jsou ateisté.

Česká republika se výrazně liší v poměru křesťanů oproti ostatní populaci, liší se však i dramaticky v počtu lidí, kteří sami sebe hodnotí jako nevěřící. To vede ke zkreslenému pohledu na křesťanství a tedy i na duchovní svět.

Svou práci mohu nabídnout jako:

- Pomůcku pro rozšíření obzoru pracovníků pomáhajících profesí.
- Nástroj k profesionalizaci těchto pracovníků v přístupu k pacientům a klientům křesťanského vyznání.

K napsání práce mě vedou důvody objektivní:

- Snaha o poskytnutí skutečně celostního (bio-psycho-socio-spirituálního) pohledu na lidskou osobnost.
- O problematice se v České republice málo ví.

- Během studia PVŠPS jsem získal osobní zkušenosti mezi svými kolegy s neznalostí biblického pohledu na člověka.
- Zaznamenal jsem určitý zmatek způsobený neznalostí Bible i základů křesťanství, přestože tyto věci patří mezi základní kameny naší evropské kultury.
- O problematice se málo mluví.
- Při současné islamizaci Evropy v rámci přistěhovalectví atp., se jeví tato problematika jako naléhavě aktuální (Islám vychází z Pentateuchu – tedy stejný antropologický základ).
- Zvýšení profesionalizace pracovníků pomáhajících profesí v sekulární oblasti v přístupu k člověku a jeho problematice.

Důvody subjektivní:

- 13 let praxe duchovenského pracovníka v evangelické církvi
- Reflexe vlastních zkušeností.

Tato práce není filozofickým pojednáním, ani polemikou. Zároveň ale také není křesťanskou apologetikou. Přesto se chci nad otázkou víry v Boha alespoň ve zkratce zamyslet.

Problematika duchovního rozměru člověka v teologii představuje dva směry. Trichotomii a dichotomii. To bude předmětem zkoumání této práce.

Budu uplatňovat určitá pravidla což je zahrnuto v názvu - kristologický pohled. Z tohoto důvodu a z důvodů uvedených dále není veden výzkum.

1 VYMEZENÍ POJMŮ

1.1 TĚLO

Hebrejský výraz pro *tělo* zní בָּשָׂר – *básár*. Může znamenat i *maso*, i když pro maso jako pokrm má hebrejščina ještě zcela jiný výraz. Dále může *básár* označovat tělo jako hmotnou a pomíjivou stránku člověka v protikladu k životodárnému duchu, nikoliv duši. Tělo je velmi často nástrojem solidarity, až identifikace. Muž a žena budou jedno, kdo vchází k nevěstce, je s ní jedno tělo, atd. Skrze tělo se tedy člověk setkává s bližním. Objímat se, znamená se s někým ztotožnit.

Řečtina má pro tělo dva výrazy: σὰρξ – *sarx* a σῶμα – *sóma*. *Sóma* znamená tělo obecně, organismus, strukturu (v anglické Bibli *body*, v německé *der Leib*). *Sarx* by se mělo do češtiny pro přesnost překládat jako *maso* (podobně jako anglický překlad Bible uvádí *flash* a německý překlad *das Fleisch*). Užívá se pro tělo a vše, co je na člověku pozemské, smrtelné a pomíjivé.³

V Novém Zákoně se pro tělo používá dvou výrazů:

σὰρξ – *maso, tělo*

- 1) *maso ve vlastním smyslu, tj. látka živého těla, odrůstající kosti*
- 2) *tělo (z hlediska své substance)*
- 3) *člověk z masa a krve, člověk ve své pozemskosti*
- 4) *lidská přirozenost, pozemskost*
- 5) *tělesnost, lidská podmíněnost*
- 6) *vnějšek*
- 7) *tělo jakožto nástroj, sídlo a moc hříchu*

³ HELLER, J. *Pozdní sklizeň*. Praha: Advent-Orion, 2000, s. 127.

σῶμα – tělo, většinou v prostém empirickém smyslu

- 1) mrtvé tělo, mrtvola / živé tělo
- 2) pl. ve smyslu otroci
- 3) těleso (v geometrickém smyslu)
- 4) přeneseně tělo Kristovo, označení křesťanské pospolitosti⁴

Pojem **těla**, častý v Novém zákoně, definuje člověka jako hotový organismus, celek, jednotu. Nejde pouze o formu lidského organismu oproti jeho podstatnému obsahu, ale o způsob, jenž v základu ustavuje lidské bytí. Není lidského života, který by nebyl tělesný. Tato tělesnost člověka se projevuje především v hmotném lidském těle, v jednotě, kde jsou jednotlivé údy spojeny v harmonický a koordinovaný celek. Ale oproti řeckému myšlení zahrnuje tělo širší skutečnost než biologickou jednotu člověka, jeho viditelné, hmatatelné, citlivé tělo. Označuje člověka, lidskou osobu, jako celek.⁵

1.2 DUŠE

Ve Starém zákoně jako **duše** překládán výraz נֶפֶשׁ – *nefeš*.

Hebrejské slovo *nefeš* překládané jako „duše“ nebo „život“ je často párováno s dalšími, konkrétnějšími slovy, zejména se slovem *basar* (maso) a *leb, lebab* (srdce). Hebrejšтина nemá zvláštní slovo pro „tělo“ jako má řečtina (*soma*). *Nefeš* je často používáno v paralele s *basar* (maso), nikdy v protikladu. Tyto pojmy nejsou používány jako přirozený kontrast jako třeba „tělo a duše,“ ale jsou často plně synonymy. Jsou tak dvěma způsoby odkazováni na jedno bytí zároveň ve fyzické i nefyzické podobě.⁶

⁴ SOUČEK, J. B. *Řecko-český slovník k Novému zákonu*. 4.vyd. Praha: Kalich, 1994, s. 231.

⁵ ALLMEN, J. J. *Biblický slovník*. Praha: Kalich, 1991, s. 46.

⁶ JONES, G. *The Blackwell companion to modern theology*. Bodmin: Blackwell, 2004, s. 83.

V Novém zákoně se používá výraz **duše** (πνεῦμα – *pneuma*) v těchto významech:

- 1) *Ve vlastním slova smyslu*
 - a) *Dech, jako to, co odlišuje živé tělo (lidské i zvířecí) od mrtvého, duše v základním animálním smyslu.*
 - b) *(pozemský) život.*
 - c) *Duše jako nositelka lidského vnitřního života v rozličném smyslu.*
 - d) *Jen málokdy se v NZ ozývá pojetí duše jako sídla a nositelky života vyšší, nadpozemské povahy.*
 - e) *Někdy po semitském způsobu užito k vyjádření reflexivního vztahu (mluviti k duši své apod.)*
- 2) *Metonymicky: duše jakožto označení živé bytosti, zejména lidské.⁷*

1.3 DUCH

Ve Starém zákoně je jako **duch** překládán výraz רִיחַ – *ruach*.

Ruach (duch) oproti basar (maso) se nikdy nepoužívá jako synonymum pro nefeš, ale je často použit jako protiklad k nefeš. Nelidská stvoření (zvířata) byla také stvořena jako „žijící duše“ (Gn 1,20-21.24). Bible dokonce mluví o „duchu“ (ruach) šelem (Kaz 3,21). Lidé jsou odlišováni od zvířat ne tím, že mají „duši a ducha“ (nefeš a ruach) ale spíše pro speciální zaměření lidského duševního/duchovního života ve vztahu k Bohu.

Zatímco nefeš znamená „život“, ruach znamená „bujný život“ nebo život od Boha. Bůh často vezme ducha od člověka a dá mu jiného ducha, k horšímu

⁷ SOUČEK, J. B. *Řecko-český slovník k Novému zákonu*. 4. vyd. Praha: Kalich, 1994, s. 283.

nebo lepšímu (1S 10,6;16,13-14). Bůh dá svého ducha zejména vybrané osobě a dokonce bude žádán, aby ho dal na toho, kdo ducha hledá. (Ž 51,10-12).⁸

V Novém zákoně se používá výraz **duch** (πνεῦμα – *pneuma*) v těchto významech:

- 1) vanutí, zejména také větru, vítr
- 2) dech, „duše“ jakožto dech oživující tělo
- 3) duch, jakožto složka lidské bytosti, nitro na rozdíl od σὰρξ či σῶμα
- 4) duch jakožto nadzemská bytost, často zlá (nečistá)
- 5) Duch jako to, co odlišuje Boha ode všeho nebožského, božská síla, božská oblast. Tento Duch Boží (Kristův) je sdělován těm, kteří náleží Bohu, a odlišuje tedy křesťany od ostatního světa.⁹

1.4 SRDCE

Slovo „*srdce*“ je překladem hebrejského **lebab** nebo **leb** a řeckého **kardia**; ale zatímco slovo „*srdce*“ označuje nemateriálního člověka převážně jako emotivní bytost charakterizovanou lítostí a soucitem, v biblickém jazyce ukazuje na člověka spíše v jeho konativní funkci volby a rozhodnutí a také v jeho kognitivní povaze.¹⁰

Srdce (לֵב – *leb*) obvykle značí sídlo inteligence, lstivosti, dobrých nebo špatných myšlenek, hrdosti, pokory, radosti, ale nikdy slitování, něhy, nebo silných pocitů. Izraelité vyjadřovali pocity skrze pojmy spojené s útroby nebo nitrem, ne se srdcem. Později, když Ježíš káral své učedníky pro tvrdost srdce, bylo to kvůli jejich nedostatku porozumění nebo čiré hlouposti, nikdy

⁸ JONES, G. The Blackwell companion to modern theology. Bodmin: Blackwell, 2004, s. 83.

⁹ SOUČEK, J. B. Řecko-český slovník k Novému zákonu. 4. vyd. Praha: Kalich, 1994, s. 212.

¹⁰ BUSWELL, J. O. A systematic theology of the christian religion. Michigan: Zondervan, 1962, s. 238.

zatvrdlost nebo nedostatek citů. Srdce je centrem subjektivního bytí. Netvoří třetí dimenzi bytí vedle těla a duše, ale je jádrem bytí jako osobnost.¹¹

V Novém zákoně se používá výraz *srdce* (καρδία – *kardía*) v těchto významech:

1) *Jako sídlo fyzického i duševního života. Působí tu vliv SZ (hebrejského) myšlení, které do srdce – nikoliv do hlavy! – lokalizovalo i myšlení a rozumové schopnosti i volní projevy (ne tedy pouze city, jak je dnes obvyklé).*

2) *Nitro vůbec, tedy např. i nitro země.*¹²

1.5 HŘÍCH

Hřích je jedním z nejdůležitějších pojmů v Bibli. Je to výraz neposlušnosti vůči Bohu, porušením Boží normy.

V hebrejštině ve Starém zákonu jsou tyto čtyři nejčastěji používané výrazy:

חַטָּא (chattá) – užívá se jak v profánním, tak v právnickém významu a znamená sejít s pravé cesty, chybit, šlápnout vedle, minout se cíle, nenajít cestu, být nevěrný, nesplnit slib.

עֲוֹן (ávón) – úmyslné sejít s cesty, svévolný hřích, nepravost, provinění. Označuje něco zkřiveného – tedy pokažené nitro.

מַעַל (maal) – přestoupení normy, jednání proti povinnosti, převrácenost.

פְּשָׁע (péša) – vzpoura, odmítnutí, zrada, odpadnutí, odstoupení, vzpoura proti Bohu (ale i proti pozemským vládcům).¹³

¹¹ JONES, G. The Blackwell companion to modern theology. Bodmin: Blackwell, 2004, s. 83.

¹² SOUČEK, J. B. *Řecko-český slovník k Novému zákonu*. 4. vyd. Praha: Kalich, 1994, s. 132.

¹³ NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník*. Praha: Kalich, 1956, s. 224.

V Novém zákoně se pro **hřích** používá slovo ἁμαρτία (*hamartia*), které v původním významu slovesného tvaru znamenalo *minout se cíle*. Terminologie Nového zákona navazuje na Starý zákon. Hřích je ve své podstatě vzpoura člověka proti Božím nárokům.¹⁴

1.6 ZNOVUZROZENÍ

*Znovuzrození je obnovení našich srdcí podle Božeho obrazu.*¹⁵

*Bůh nejprve do našeho srdce umístí to, co bychom mohli nazvat vajíčkem spásné víry, neboť je o nás řečeno, že dokonce ani víra nevychází z nás a že to je „Boží dar“ (Ef 2,8). Dále, Bůh vysílá sémě svého slova, jež v sobě nese božský život, aby proniklo do vajíčka víry. Výsledkem je početí. Vzniká nový duchovní život, jenž má svůj původ v Bohu a který není nijak spojen s životem hříchu, který ho obklopuje. Proto nyní můžeme povědět: „Kdo je v Kristu, je nové stvoření. Co je staré, pominulo, hle, je tu nové!“ (2K 5,17). Poté, co do člověka vstoupil svatý Boží Duch, aby v jeho nitru zasadil nový život, není už daný člověk tím, kým kdysi byl, protože v něm vzklíčil nový život.*¹⁶

1.7 VÍRA

1 Přesvědčení bez důkazů.

2 Sebevědomí, důvěra.

3 Víra v Boha, bibli a tak podobně.

4 Specifické náboženství.

*5 Cokoliv, čemu je dána oddanost nebo důvěryhodnost.*¹⁷

¹⁴ NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník*. Praha: Kalich, 1956, s. 226.

¹⁵ BOICE, J. M. *Základy křesťanské víry*. Praha: Návrat domů, 1999, s. 363.

¹⁶ BOICE, J. M. *Základy křesťanské víry*. Praha: Návrat domů, 1999, s. 333.

¹⁷ *The new international Webster's pocket dictionary of the English language*. Trident, 1998, s. 179.

Ve starém zákoně je slovo víra poměrně řídké. Slovo uvěřiti (אָמַן) vychází z kausativního kmene slovesného kořene -m-n, „býti pevný, spolehlivý, pravdivý“. Znamená tedy: pokládat někoho nebo něco za spolehlivé a podle toho se chovati, tedy důvěřovati, spoléhati se. Za základ lze považovat prostý význam: věřiti tomu, co mi někdo říká, neboli důvěřovati jeho pozorování a úsudku, jeho pravdomluvnosti a spolehlivosti.¹⁸

Starý zákon představuje víru jako naprostou důvěru v Boží slovo (Noe, Abraham, Mojžíš atd.), nebo jako nadějeplné přijímání výroků proroků.¹⁹

Nový zákon definuje víru (πίστις – pistis) jako důvěru, spoléhání, důvěřování. Znamená také věrnost a spolehlivost.²⁰

Definici víry najdeme v samotné Bibli: *Víra jest podstata věcí, v něž doufáme, důkaz skutečností, které nevidíme. Neboť v ní naši předchůdci dostali svědectví Boží. Vírou rozumíme, že Božím výrokem byly uspořádány světy, takže to, co vidíme, nevzniklo z viditelného.²¹ Víra je tedy základem (podstatou) věcí, které mají přijít v budoucnosti. Zde je vidět rozdíl mezi vírou a nadějí. Víra se vztahuje k současnosti na základě toho, co bylo. Naděje je věcí budoucnosti. Biblická víra tedy vychází z toho, co již bylo řečeno (Boží slovo), působí teď a tady, a vypůsobí naději, která se upíná k budoucnu.²²*

1.8 KŘEŠŤAN

Slovo křesťané (Χριστιανός - christianos) je poprvé užito v knize Skutků: *a právě v Antiochii byli učedníci poprvé nazváni křesťany.²³ Křesťan doslova znamená kristovec. Je to následovník Ježíše Krista neboli učedník. Ten, který vyznáním přijal Ježíše Krista jako svého Spasitele, učí se od něj jako od svého*

¹⁸ NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník*. Praha: Kalich, 1956, s. 1195.

¹⁹ PETROSILLO, P. *Křesťanství od A do Z*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998, s. 223.

²⁰ NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník*. Praha: Kalich, 1956, s. 1197.

²¹ *Bible: Český studijní překlad*. Praha: KMS, 2009. Žd 11,1-3.

²² VINCENT, A. *Dobrý boj víry*. Praha: KMS, 2009, s. 20-22

²³ *Bible: Český studijní překlad*. Praha: KMS, 2009. Sk 11,26.

Mistra a respektuje ho jako svrchovaného Pána. V češtině je někdy zavádějící podobnost se slovem křest, která v řečtině chybí (křest = βαπτίζω – baptizó).

Křesťan je odvozeno nikoliv od slova křest, nýbrž od Kristus, od něhož je odvozeno i slovo křest. Dobře Hus poznamenává: „Protože my po něm (Kristu) slověme kristiany, křesťané česky, neb jsme od něho zmazáni Duchem svatým, ač jeho v Božiem přikázání následujeme... Každý křesťan že vzal na křtu jméno Kristovo a přísáhl, aby jeho následoval v dobrém, nenásleduje-li ho, tedy nadarmo jméno křesťanské od Krista vzal.“²⁴

²⁴ NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník*. Praha: Kalich, 1956, s. 359.

2 PŘEDPOKLADY TÉTO PRÁCE

2.1 EXISTENCE BOHA

Otázka existence Boha je to první, čím se musíme, byť jen okrajově zabývat.

V úvodu jsem uváděl statistické výsledky religiozity obyvatel ČR a celé světové populace. Na základě tohoto šetření se chci teď zaměřit na otázku ateismu, která zdá se je v naší zemi velice aktuální.

Jak člověk dospěl od stavu, kdy ještě počítá minimálně s Boží existencí, do vyloženého popírání Boha?

Je vítězství ateismu nad teismem logickým důsledkem a tou pravou volbou?

V průběhu dějin západní filosofie můžeme vidět, že téměř všichni velcí filozofové nějakým způsobem počítají s existencí duchovního světa, který je přesahuje. Již Platón říká: *Svět musel mít nějaký původ. Tímto původem je věčný stvořitel.*²⁵

Zlom nastává při příchodu moderního humanismu, jehož nejvýznamnějšími zakladateli jsou Voltaire a Rousseau. Zaměřím se pouze na tento poslední krok, poslední stupeň, kdy na vrcholu nejvyšší autority stanul člověk.

Sekulární humanismus staví na těchto základech:²⁶

- Není Bůh, není ani ďábel, je jen člověk. Z toho vyplývá jednorozměrná skutečnost (pouze člověk) místo trojrozměrné (Bůh, ďábel a člověk). Z toho vyplývá, že všechny problémy musí řešit člověk, neboť neexistuje žádná duchovní síla.
- Humanismus věří v dobro v člověku. Je-li člověk zlý, pak jej zlým učinilo prostředí, společnost a sociální nespravedlnost.
- Humanismus nevěří v posmrtný život, a tedy že člověk nebude vydávat počet z toho, co za svého života dělal.

²⁵ GITT, W. *Hledání východiska*. Ostrava: Tandem, 1995, s. 27.

²⁶ EDVARSEN, A. *Padlí bohové*. Modřice: Josef Tůma, 1999, s. 21.

Zajímá mne nejen učení, ale také vlastní život těchto lidí, protože ten je mnohdy varovným ukazatelem při zkoumání pravdivosti jejich doktrín. I zde platí: *Dobry strom poznáš po ovoci.*

2.1.1 Francois Voltaire

Filosoficky byl Voltaire eklektik, co se náboženství týče, byl deista. Deismus ještě Boha nepopírá, ale odmítá vše, co přesahuje lidské chápání. Člověk se svým rozumem nepotřebuje Boží zjevení a zázraky. Bůh, podle deistů, *vedl soukolí vesmíru do pohybu, ale potom do něho přestal zasahovat.*²⁷ Voltaire povýšil lidský rozum na nového boha a věřil ve spásnou moc „osvícení“. Všemocně se snažil, aby potlačil Bibli ve prospěch sekulárního humanismu.²⁸ „Důvěřujme sami sobě, hledme na vše svýma vlastníma očima, necht' ony jsou naším orákulem, naši věšteckou stolicí a našimi bohy.“ To zaznívá v jeho úspěšné divadelní hře Oidipus.

Stupňuje se i jeho nenávisť vůči Bibli a křesťanství tak, že dokonce Rousseau ho pro jeho útoky kárá a nazývá jej Božím posměvačem. Voltaire uznával Ježíše Krista jako velkého člověka, popíral však jeho božství.

V závěru svého života se Voltaire stává pesimistou. Pomalu ztrácel víru, že sekulární humanismus a lidský rozum by mohli změnit svět k lepšímu. V jeho životě je vidět boj mezi vírou v Boha a ateismem.

Voltaire neustále kolísal mezi ateismem, gnosticizmem a tím, co nazýval chladným teismem. Člověk, který se v naší době stal prototypem sebejistých sekulárních humanistů, byl sám nejistý, tápající a bez odpovědi na základní otázky života. Voltaire píše: „Nevím, jak jsem vznikl ani jak jsem se zrodil. Celkově neznám příčiny toho, co jsem v průběhu života viděl, slyšel, nebo cítil.“ Ke konci života píše jasněji, že věří v Nejvyšší bytost. V roce 1778, kdy

²⁷ GITT, W. *Hledání východiska*. Ostrava: Tandem, 1995, s. 29.

²⁸ EDVARDSEN, A. *Padlí bohové*. Modřice: Josef Tůma, 1999, s. 19.

*leží v Paříži nemocný a umírající, stár 83 let, povolává katolického kněze, aby vyslechl jeho zpověď. Cítí, že potřebuje Boží milost a odpuštění.*²⁹

2.1.2 Jean Jacques Rousseau

Je známý hlavně jako propagátor státního školství a moderní výchovy. V díle *Emil čili O výchově* představil svůj pedagogický plán na ochranu člověka (který je od přírody dobrý) od negativního vlivu společnosti.

Druhou myšlenkou je koncept spravedlivého státu, kde člověk svobodně odevzdává svou vůli společnosti a podrobuje se jejím zákonům. Zákony vycházejí z vůle lidu.

V Rousseauově životě vidíme rozpor v jeho učení a jeho chování. Přestože psal o ideální výchově, mnozí, kteří ho znali, říkali, že děti neměl rád. O tom svědčí jeho šokující jednání s vlastními dětmi. Všech pět, které měl s Terezií Levasseurovou, bylo ihned po narození odebráno matce a předáno do státního sirotčince. Žádné nedostalo jméno, neví se ani, zda to byl chlapec, nebo děvče. Jejich šance na život byly velmi nízké, jelikož dvě třetiny kojenců se nedožily jednoho roku a jen čtrnáct ze sta se dožilo sedmi let.³⁰

Francouzští humanisté, Darwinova evoluční teorie, Marxův socialismus – to byly připravené podmínky pro poslední ránu teismu, kterou zasadil Nietzsche.

2.1.3 Friedrich Nietzsche

V jeho filozofii hraje hlavní roli vůle. *Vůle si žádá, aby jí bylo všechno dovoleno. Sama sobě klade měřítko hodnot, dobré je to, co chce ona.*³¹

Nietzsche pohrdal křesťanstvím pro jeho hodnoty, zejména lásku, věrnost, dobrotu, což bylo v rozporu s evolučním principem selekce nejsilnějšího. Pokora znamená slabost.

²⁹ EDVARDSEN, A. *Padlí bohové*. Modřice: Josef Tůma, 1999, s. 30.

³⁰ EDVARDSEN, A. *Padlí bohové*. Modřice: Josef Tůma, 1999, s. 45.

³¹ BLECHA, I. *Filosofie*. 4. oprav. a rozš. vyd. Olomouc: Olomouc, 2004, s. 190.

Ve svém Antikristovi napsal: „Křesťanství nazývám jednou velkou kletbou, jednou obrovskou a nejskrytější perverzí, jedním velkým pudem pomstychtivosti, pro který žádné prostředky nejsou příliš jedovaté, příliš lstivé, příliš pokoutné a příliš malicherné.“³²

Nietzsche rozvíjí dvě hlavní ideje:³³

1. Morálku a teologii je nutné vymítit a potom na principu silnějšího rekonstruovat
2. Cílem života není zlepšení pro většinu, která se skládá z bezcenných typů, ale cílem života je pozvednutí nadrasy a nadčlověka.

Nietzschova filozofie se stala rámcem a inspirací pro Hitlera při jeho vyhlazování slabých a podřadných z tohoto světa. Hitler také osobně předal Nietzscheho práce Mussolinimu.³⁴

Jaké jsou důsledky toho, že člověk sesadil Boha z trůnu svého života?

Když se podívám na životy těchto filosofů, napadají mne tyto myšlenky:

- Nedovedou žít podle toho, co hlásají (Rousseau).
- Nejsou schopni na svém učení stát až do konce (Voltaire).
- Tváří v tvář smrti se hroutí lidské konstrukty.
- Z jejich života vyzařuje nepokoj, pesimismus, beznaděj, mnohdy hněv a nenávisť.

Když se podívám na důsledky jejich myšlení ve společnosti, můžu vidět:

- Lidé nejsou dost dobří ani rozumní, aby dokázali vládnout sami sobě.
- Bez „vyšší autority“, které by se člověk zodpovídal, nemá člověk morální zábrany.

³² ZACHARIAS, R. *Skutečná tvář ateismu*. Praha: Návrat domů, 1998, s. 20.

³³ EDVARDSEN, A. *Padlí bohové*. Modřice: Josef Tůma, 1999, s. 154.

³⁴ ZACHARIAS, R. *Skutečná tvář ateismu*. Praha: Návrat domů, 1998, s. 21.

- S informovaností se nedostaví společenský pokrok (navzdory informovanosti neklesá počet drogově závislých, či HIV pozitivních).
- Povýšení rozumu nad víru v Boha přivedlo Francii ke krvavé revoluci, kdežto Anglie pod vlivem Wesleye a Whitefielda, toho byla uchráněna.
- Teorie „nadčlověka“ dala Hitlerovi minimálně záminku pro vyvraždění 6 mil. Židů.
- Po zakázání modlitby v amerických školách v roce 1962 se rapidně zvýšila kriminalita, násilí na školách, počet pohlavních nemocí, rozvodů a porodů mladistvých a neprovdaných matek.

Když vidím toto „ovoce“, proč bych tedy měl akceptovat Nietzscheho výrok: *Bůh je mrtev?*

Viděl jsem plakát, na kterém byl pouze tento výrok: *Bůh je mrtev!* Podpis: *Nietzsche*. Pod to někdo připsal: *Kdo je to Nietzsche?* Podpis: *Bůh*. V kontextu toho co říká Bible o spasení, a že *Bůh zná ty, kteří jsou jeho*, dostává tento, na první pohled komický dodatek, tragické rozměry.

Vzpomínám na vyprávění jednoho člověka, který pracoval jako zřízenec v léčebně dlouhodobě nemocných. Protože to bylo na malém městě, znal většinu klientů tohoto zařízení. Bylo mezi nimi i mnoho komunistů. Když se někdo tohoto muže ptal na existenci Boha, odpověděl: *„Dost často vidím lidi při jejich konci. A koho myslíte, že volají, když umírají? Lenina? Ne, všichni volají Ježíše!“*

2.2 HISTORICKÝ PŘEHLED

Hebrejská antropologie, která je základem pro křesťanské uvažování, odmítá pohled na osobnost člověka z pozice dělení ať už v dichotomii (tělo – duše), nebo v trichotomii (tělo – duše – duch). *Člověk je „oduševnělým tělem“ a*

„vtělenou duší“ a duch jeho existence je otevřený Bohu, zdroji života, jedinečným způsobem.³⁵

Prvotní církev je formována především učením apoštolů, později dopisy apoštola Pavla tak, jak je máme zaznamenané v Bibli.

*Ve staré církvi chápou řečí církevní otcové člověka s Platónem trichotomicky, zatímco v západní teologii převládá dichotomická antropologie.*³⁶

Raná církev řeší tyto problémy v christologické debatě s Apollinariem z Laodikeje. Apollinarios byl ovlivněn Platónským dualismem, který odděloval ducha (*nús*) a tělo. Apollinarios zastával názor, že duše je prostředníkem mezi tělem a duchem.

Trichotomní pohled byl Čtvrtým koncilem v Constantinopoli (869 – 879) odsouzen. Především díky tomu, jak jsou tyto pojmy užívané v Novém zákoně, mnozí i nadále trichotomismus zastávají.³⁷

Ve středověku se k této otázce vrací člen dominikánského řádu Tomáš Akvinský. Dominikáni jsou tak silně fascinováni Aristotelem, že ho nechávají posmrtně pokřtít. Tak také Tomáš je silně ovlivněn aristotelským učením.³⁸

Reformace se vrací zpět ke kořenům, které dává Písmo a snaží se oprostit od dogmat, která jsou přijímána tradicí. Je to zároveň i návrat k originálním jazykům a vznikají nové, kvalitnější překlady Bible.

Spor o dichotomii a trichotomii trvá v podstatě až do dnešní doby.

³⁵ MCGRATH, A. E. Blackwellova *encyklopedie moderního křesťanského myšlení*. Praha: Návrat domů, 2001, s. 4.

³⁶ POHLMANN, H. G. *Kompendium evangelické dogmatiky*. Jihlava: Mlýn, 2002, s. 174.

³⁷ JONES, G. *The Blackwell companion to modern theology*. Bodmin: Blackwell, 2004, s. 84.

³⁸ NORTH, J. B. *Dějiny církve*. Praha: Návrat domů, 2001, s. 123.

2.3 KRISTOLOGICKÝ POHLED

Výraz *kristologie* (christologie) označuje teologické učení o osobě Ježíše Krista. Když se podíváme na význam jednotlivých slov, celkový význam může získat ještě další a hlubší vypovídací hodnotu.

Řecky *Christos* a hebrejsky *Mášiach* znamená *pomazaný*. Izraelští králové byli pomazáni olejem při svém uvádění do úřadu a všeobecně nosili titul *Pomazaný Hospodinův, aby se naznačilo, že král nestojí svou vlastní mocí, ale že byl vyvolen a že má pověření od Boha.*³⁹ To platí i o osobě Ježíše Krista, kde *Ježíš* je vlastní jméno a *Kristus* je titul který ho ustanovuje králem. Kristus je tedy král, což v hebrejském i řeckém myšlení znamená svrchovaný vládce.

Výraz *logos* znamená učení, nebo slovo. Z Bible jasně vyplývá, že Ježíš Kristus je vtěleným Božím slovem: *Na počátku bylo Slovo, to Slovo bylo u Boha, to Slovo byl Bůh.*⁴⁰ *A Slovo se stalo tělem a přebývalo mezi námi. Spatřili jsme jeho slávu, slávu, jakou má od Otce jednorozený Syn, plný milosti a pravdy.*⁴¹

Boží slovo, Bible, je tedy vtělením Ježíše Krista (krále) a tedy měřítkem pro celé Boží stvoření, tedy i pro člověka.

Z tohoto důvodu je tato práce založena převážně na Bibli, která je Božím slovem a kde je v plné shodě myšlení Starého i Nového zákona, tak jak to říká Ježíš: *Nedomnívejte se, že jsem přišel zrušit Zákon nebo Proroky; nepřišel jsem je zrušit, nýbrž naplnit. Neboť amen, pravím vám: Dokud nepomine nebe a země, nepomine jediné nejmenší písmenko ani jedna čárka ze Zákona, dokud se všechno nestane.*⁴²

Pro práci s Bibli chci používat metodu, kterou doporučoval John Wesley svým kazatelům. John Wesley byl hlavní osobou při vzniku metodistického hnutí

³⁹ NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník*. Praha: Kalich, 1956, s. 415.

⁴⁰ *Bible: Český studijní překlad*. Praha: KMS, 2009. J 1,1.

⁴¹ *Bible: Český studijní překlad*. Praha: KMS, 2009. J 1,14.

⁴² *Bible: Český studijní překlad*. Praha: KMS, 2009. Mt 5,17-18.

v Anglii v 18. století. Toto hnutí ovlivnilo nejen Anglii, ale později i USA. O Johnu Wesleyovi bylo napsáno:

*První polovina 18. století je dobou materialismu, neurčitých ideálů, pohasínající naděje; ale ještě před polovinou století se jeho ráz změnil. Objevilo se hnutí s velkým vůdcem, který vyvedl vodu ze skály, aby vyprahlou zemi zase oživil... Žádný věk není bez protestů a rebelů, bez mužů, kteří se snaží omezit nebo usměrnit proud vývoje. Chatám jako politik, Thomson jako básník, Berkeley ve filozofii, Law mezi teology – ti všichni rozvinuli nové myšlenky, našli nové harmonie, přijali nové podněty ze své doby. Avšak významnější než ti všichni byl svým obsáhlým vlivem a dopadem své činnosti John Wesley...*⁴³

John Wesley v podstatě rozpracovává reformační heslo *Sola scriptura*:⁴⁴

- a) Hovoř slovy, která ti dal Bůh - vysvětluj Písmo jazykem Písma
- b) Používej doslovný význam, pokud nevede ke kontradikci s jiným textem Písma anebo pokud nezahrnuje nějakou absurditu
- c) Vykládej text s ohledem na kontext
- d) Písmo vysvětluje Písmo analogií víry a paralelními oddíly
- e) Příkázání jsou skrytá zaslíbení
- f) Správně vysvětluj literární významy
- g) Pátřej po nejpůvodnějším textu a rozhoduj se pro nejlepší překlad

Dále je potřeba neustále dbát na čtyři zásady výkladu: ***písmo – tradice – rozum – zkušenost***. (Wesley používá slovo kvadrilaterál, což není úplně přesné, protože to vede k představě rovnocennosti jednotlivých komponent). Jsou zde však trochu jiné důrazy, než by se mohlo na první pohled zdát.

⁴³ LEAN, G. *John Wesley – svědek Boží moci*. Praha: Návrat domů, 2000, s. 5.

⁴⁴ PROCHÁZKA, P. K soteriologické hermeneutice Johna Wesleye. *Biblické vzdělávání pastorů*. Vranov, 29. 3. 2012

Písmo

Bible je absolutní autorita.

Tradice

Za tradici považuje Wesley pouze křesťanský starověk, což je v podstatě prvotní církev, a Anglikánskou církev v období vlády královny Elizabeth I. (1558-1603).

Rozum

Myšlení anebo vědecké poznání nemohou určovat výklad Písma. Apoštol Pavel sám klade důraz na duchovní posouzení věcí: *Duševní člověk však nepřijímá věci Ducha Božího, neboť jsou mu bláznovstvím a nemůže je poznat, protože mají být posuzovány duchovně.*⁴⁵

Zkušenost

Zkušenost znamená přezkoušení pravosti Božích příslibů. Ověření možnosti nového života v moci Ducha svatého. Wesley říkal: *Co je napsáno, můžeš i vyzkoušet.*

Dále bych chtěl vysvětlit některé pravopisné zvláštnosti:

Bůh píše s velkým B.

- je to jméno, stejně tak i Hospodin, Stvořitel, Pán, atd.
- Bůh se tak odlišuje od bohů Egypta, Babylona, Asýrie a jiných

Duch s velkým počátečním písmenem označuje **Ducha** Božího a duch s malým písmenem lidského **ducha**.

⁴⁵ Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. 1K 2,14.

3 BIBLICKÁ ANTROPOLOGIE

V Bibli se z několika míst dá uvažovat o člověku jako o duchovní bytosti, která má duši a projevuje se v těle. Apoštol Pavel píše křesťanům do Tesaloniky: *A sám Bůh pokoje kéž vás **celé** posvěťí a celého vašeho **ducha** i **duši** i **tělo** kéž zachová bez poskvrny až k příchodu našeho Pána Ježíše Krista.*⁴⁶ Mluví se zde o **celém** člověku, kdy tato celost je tvořena **duchem**, **duší** a **tělem**.

Většina křesťanských teologů se shodne na hmotné a nehmotné stránce člověka. Většina z nich se shodne na tom, že jednotlivé složky lidské osoby nejdou oddělovat, ale že jsou vzájemné. Rozpory vznikají tam, kde se mluví o dichotomismu, nebo trichotomismu.

Pokusíme se najít odpověď.

3.1 ZPRÁVA O STVOŘENÍ ČLOVĚKA

Bible jasně vymezuje pojmy a je ve svých popisech podivuhodně přesná. Jakou informaci nám podává o původu člověka? Hned na začátku můžeme číst: *I řekl Bůh: Učiňme člověka k našemu obrazu, jako naši podobu, aby panovali nad mořskými rybami, nad nebeským ptactvem, nad dobyt看kem a nad celou zemí i nad všemi plazy pohybujícími se na zemi.*⁴⁷ Tento výrok přináší několik závažných důsledků:

- Člověk není evolučním výtvozem přírody, ale promyšleným, plánovaným, dokonalým výtvozem myslící, rozumné bytosti.
- Člověk jako stvoření je podřízen svému stvořiteli a jeho zákonům.

⁴⁶ Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. 1Te 5,23.

⁴⁷ Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. Gn 1,26.

- Člověk je jasně diferencován od ostatního stvoření, za které je zodpovědný.

K vyjádření vztahu mezi Bohem (stvořitelem) a člověkem (stvořením) je použito dvou slov: *obraz* a *podoba*. Slovo *obraz* je na jiných místech Starého zákona překládáno jako stín. Prince uvádí, že v moderní hebrejštině se kořen tohoto slova užívá ve výrazu *mít někoho vyfotografovaného*.⁴⁸ To naznačuje, že zde panuje i určitá vnější podoba mezi Bohem a člověkem, jakou u ostatního stvoření nenalezneme. Druhé slovo *podoba*, které je obecnější, nás vede k tomu, že nejedná o vnější obraz, ale že celá osobnost člověka nějak souvisí s Boží přirozeností.

Člověk byl stvořen k Božímu obrazu a proto má přístup k nesmírným zdrojům. Podobá se Bohu více než zbytek stvoření. Je korunou a pánem stvoření, nikoli posledním produktem evoluční teorie. Člověk je pod Bohem, ale nad stvořením. Bůh mu dal za úkol, aby se o jeho stvoření staral, panoval nad ním a spolupracoval přímo se stvořitelem.

*Člověk byl Bohem stvořen, proto s ním není totožný. Není Bůh, ani jeho část. Není polobůh, ale člověk. Byl Bohem stvořen, ale od ostatního stvoření se liší, protože byl stvořen k Božímu obrazu. Byla mu dána čest, již zbytek stvoření nemá, a to jedinečná podobnost Bohu. Bůh je na něm nezávislý, ale člověk bude vždy závislý na Bohu.*⁴⁹

Co se týká porozumění stavby člověka, tato zpráva ukazuje, že hlavní částí člověka je duch, neboť člověk je *obrazem* Boha. Neznamená to, že je Boží kopií, ale Bůh je předlohou lidskému stvoření. Když Bible popisuje Boha, jasně říká: *Bůh je duch, a ti, kteří se mu klanějí, musí se mu klanět v duchu a pravdě*.⁵⁰ Duchovní rozměr člověka je tedy odvozen od Boží podstaty: *Bůh stvořil člověka ke svému obrazu, stvořil ho k obrazu Božímu*.⁵¹ Vzhledem k závažnosti a dobrému porozumění toho, co znamená *k obrazu Božímu*, je

⁴⁸ PRINCE, D. *Základy křesťanského života*. Doubek: Postila, 2006, s. 329.

⁴⁹ EKMAN, U. *Základy naší víry*. Brno: Slovo života, 2009, s. 104

⁵⁰ Bible: *Český studijní překlad*. Praha: KMS, 2009. J 4,24.

⁵¹ Bible: *Český studijní překlad*. Praha: KMS, 2009. Gn 1,27.

přínosné rozdělení vývoje chápání tohoto verše tak, jak to uvádí Daniel L. Migliore.⁵²

- První výklad, který se nabízí je tělesná podobnost Bohu v lidské napřimené postavě. Z tohoto nadměrného antropomorfismu měl však obavy již Jan Kalvín. Bible dokonce lidem výslovně zakazuje zobrazování Boha.
- Nejrozšířenější západní interpretací je, že podobnost spočívá v *lidské schopnosti rozumného uvažování*. Tedy že lidský rozum odráží rozum, jímž Bůh stvořil svět. K tomuto výkladu se přikláněl Tomáš Akvinský a mnoho klasických teologů. Nebezpečí tkví v tom, že je-li nadměrně vyzdvihována rozumová stránka člověka - tedy schopnost abstraktně uvažovat, nutně to vede ke snižování významu emoční a tělesné roviny lidské existence.
- Další výklad “božího obrazu” staví na příkazu, aby člověk *panoval nad zemí*. Vzniká tak hierarchická struktura: Bůh vládne nad světem, muži ovládají své ženy, člověk vládne nad ostatním stvořením. Negativní důsledek můžeme vidět v drancování přírody, rasismu, kolonialismu a snaze ovládnutí druhých.
- Někteří interpreti vidí smysl tohoto výroku v *lidské svobodě*. Člověk je tedy svobodný, sebeurčující a sebezpřesahující. V této své svobodě odráží svobodné dílo boží a tak se stává božím obrazem. Problematická zůstává otázka definice svobody a její záměna za nezávislost.
- Současná teologie vykládá “boží obraz” tak, že *lidský život je ve vztahu s Bohem i ostatním tvorstvem*. Celá zpráva totiž zní: *Bůh stvořil člověka ke svému obrazu, stvořil ho k obrazu Božímu, stvořil je muže a ženu*.⁵³ Být člověkem znamená žít ve vztahu. *Existence lidských bytostí*

⁵² MIGLIORE, D. L. *Víra usilující rozumět*. Jihlava: Mlýn, 2009, s. 142-144.

⁵³ Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. Gn 1,27.

*ve vztahu - jejíž paradigmatickou formou je koexistence muže a ženy - odráží boží život, který od věčnosti není solitární existencí, ale společenstvím.*⁵⁴

Toto nás vede k duchu člověka jako složce, která je právě schopna vztahovosti s Bohem. *Zvláštní privilegium člověka je v tom, že prostřednictvím svého ducha se stává schopným uvědomovat si Boha. Celý člověk, jak byl stvořen, byl dobrý. Přesto vykazuje lidská povaha ve svých jednotlivých součástech kvalitativní odstupňování. Duch je určitě nejdůležitější a nejvzácnější částí našeho já, vytváří naši ušlechtilost a důstojnost, skrze něj můžeme vstoupit do vztahu k Bohu.*⁵⁵

Podrobnější popis průběhu stvoření nám dá nahlédnout ještě hlouběji: *Hospodin Bůh vytvořil člověka z prachu ze země, a do jeho chřípí vdechl dech života; a člověk se stal živou duší.*⁵⁶ Doktor Wolfhard Margies k tomuto říká: *Toto biblické vyličení stvoření nám popisuje nejen vznik člověka v jeho trojdílné stavbě, ale i původ těchto jeho jednotlivých součástí. Význam má nejen rozdílná povaha, ale i rozdílný původ těchto jeho jednotlivých součástí.*⁵⁷

Člověk má zdroj původu ve dvou naprosto odlišných zdrojích. Fyzické tělo, jako hmotná část člověka, je učiněno z prachu země. Nehmotná část, která je neviditelná, má svůj původ v Božím dechu. Použité slovo *vytvořil*, se užívá pro práci hrnčíře, když tvoří z hlíny. Podle Žáka by to mohlo svádět ke srovnání se staroorientálními bájemi, kdy člověk je utvořen z bláta, nebo hlíny svými bohy.⁵⁸ Ale v hebrejském textu se mluví o *prachu ze země*. Profesor Bič to vysvětluje: *Slova “prach ze země” bývají pravidelně chápána jako označení materiálu, z něhož Bůh tvoří a proto bývají překládána: “z prachu země”. Tento překlad je podmíněn představou, běžnou po celém starém*

⁵⁴ MIGLIORE, D. L. *Víra usilující rozumět*. Jihlava: Mlýn, 2009, s. 143.

⁵⁵ MARGIES, W. *Uzdravení Jeho slovem*, s. 29.

⁵⁶ *Bible: Český studijní překlad*. Praha: KMS, 2009. Gn 2,7.

⁵⁷ MARGIES, W. *Uzdravení Jeho slovem*, s. 27.

⁵⁸ ŽÁK, V. *Na počátku*. 2.vyd. Praha: Evangelická církev metodistická, 1990, s. 39.

*Orientě, podle níž je člověk vymodelován z hlíny. Biblické podání však zde neužívá termín pro hlínu, z níž se modelovalo, nýbrž termínu pro prach, z něhož se modelovat nedá. Také neužívá běžné předložkové vazby. ... Nejde tedy o označení materiálu, ale jakosti: Hospodin Bůh zformoval člověka, který je prach ze země. Člověk a prach tvoří nerozlučitelnou jednotu. Člověk je prach, poněvadž Bůh jej jako prach učinil. Jsou to slova o mocném Božím činu a nicotnosti člověka.⁵⁹ Na druhou stranu tento prach ze země, podřadný materiál, když je oživen Božím duchem (v hebrejštině je *dech* a *duch* stejné slovo), stává se z něj *ádám*. Česky bychom ho mohli nelibozvučně nazvat “zemák”, neboť *adámá* znamená země, avšak již úrodná. Toto vymezuje postavení člověka - přestože je Božím obrazem, není Bohu roven. Přestože jeho původ - materiál, ze kterého je stvořen - je podřadný, ve spojení s Boží podstatou (Božím duchem) se stává plodným. Také na výraz *duše* je potřeba se podívat z hlediska větné stavby. Důležité je zjištění, že člověk duši nedostal, jak bychom to pod vlivem řeckého myšlení mohli chápat. Člověk se duší živou stává v okamžiku, kdy Boží dech vniká do těla. *I moderní antropologie preferuje, že raději než vyjádření člověk má duši a tělo, je lépe používat člověk je duše a tělo.*⁶⁰ Tuto provázanost lze vidět ve verši: *Život těla je v krvi*, který by se doslova měl překládat *duše těla je v krvi*, neboť je zde použito slovo *nefeš*. Tak jako je tělo prosáklé krví, která roznáší život do poslední částičky a zároveň bez těla by se nemohla projevit její životadárnost, stejně si můžeme představit působení duše v těle.*

3.1.1 Tělo

Lidské tělo můžeme rozčlenit na:

- Opěrný a pohybový aparát

⁵⁹ BIČ, M., aj. *Starý zákon - Genesis*. 2. vyd. Praha: Kalich, 1978, s. 30.

⁶⁰ LATOURELLE, R., FISICHEL, R. *Dictionary of fundamental theology*. New York: Crossroad, 1994, s. 26.

- Samostatně reagující vnitřní orgány, jako srdce, játra, ledviny, žaludek a střeva
- Systém nervů a smyslových orgánů s CNS (centrální nervový systém), periferní nervy a smyslové orgány (oči, uši, nos, čidla chutě, hmatu, tepla atd.)

Tělo je výkonným systémem osobnosti. Skrze něj máme vědomí světa a okolí.

3.1.2 Duše

Jak jsme mohli vidět, v biblickém pohledu duše vzniká jaksí druhotně, setkáním těla a ducha. Přesto je důležitou složkou naší osoby. V podstatě je ve středu naší osobnosti a vlasně ji vytváří v její individualitě, jedinečnosti a odlišnosti od ostatních bytostí. Je středem naší osoby a určuje naše “já”. Dá se říci, že duše a “já” jsou totožné. Duše nám umožňuje vztah k sobě samým a tím máme schopnost našeho sebeuvědomění.

Tradičně se podle jednotlivých úkolů a projevů v biblickém pohledu duše dá schematicky dále rozdělit.

3.1.2.1 Rozum

Zde jde o intelektuální schopnosti člověka.

Duše má schopnost poznání, zkoumání, ověřování a rozlišování.

*Neboť moudrost vejde do tvého srdce a poznání oblaží tvou duši.*⁶¹

*Právě tak poznávej moudrost pro svou duši.*⁶²

⁶¹ Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. Př 2,10.

⁶² Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. Př 24,14.

3.1.2.2 Cit

Emocionální složka člověka. Emoce, jako radost, láska, smutek, žal, hořkost, jsou v Bibli spojovány s duší.

*Žíznili a hladověli, byli v duši skleslí.*⁶³

*V duši se stravuji touhou po tvých soudech v každé době.*⁶⁴

*Proč dopřává Bůh bédnému světlo, život těm, kdo mají v duši hořkost?*⁶⁵

*Občerstvím duši znavenou a každou duši tesknící ukojím.*⁶⁶

3.1.2.3 Vůle

Volní vlastnosti člověka. Bůh od počátku stvořil člověka se schopností k rozhodování. Dokonce se od člověka očekává chtění naplňovat Boží požadavky.

*Proč se tak trpce rmoutíš, má duše, proč ve mně úzkostně sténáš? Na Boha čekej, opět mu budu vzdávat chválu, jen jemu, své spáse.*⁶⁷

*Má duše se nechce dotýkat těch věcí; jsou pro mě nechutným pokrmem.*⁶⁸

*Nyní přiložte své srdce a svou duši k hledání Hospodina, svého Boha.*⁶⁹

3.1.3 Duch

Lidský duch je neviditelný, nemá žádnou formu, která by se dala zkoumat a poměřovat vědeckými metodami, není ani současnými prostředky dokazatelný. Margies ukazuje, že toto je nejpravděpodobněji důvodem konfliktu mezi teologií na jedné straně a ostatními humanitními vědami na straně druhé: *Pokud jde o popis a o hodnocení struktur a funkcí těla a duše,*

⁶³ Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. Ž 107,5.

⁶⁴ Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. Ž 119,20.

⁶⁵ Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. Jb 3,20.

⁶⁶ Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. Jr 31,25.

⁶⁷ Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. Ž 42,6.

⁶⁸ Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. Jb 6,7.

⁶⁹ Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. 1Pa 22,19.

neexistuje mezi teologií a dalšími humanitními vědami žádné podstatné rozdíly. Ovšem zcela jiné je to s pojmem duch člověka. Duch jako vnitřní celistvý rozhodující činitel člověka je vědám a také jiným náboženstvím zcela cizí. V literatuře a umění a stejně jako v mnohých vědních oborech je sice tento výraz znovu a znovu zmiňován, ale nikoli v biblickém slova smyslu.⁷⁰ Duch bývá většinou označením pro krásno, pro vyjímečné neobyčejné duševní výkony. Hartl uvádí ve svém slovníku, že v psychologii je výraz duch nejčastěji synonymum pro psychiku.⁷¹ V biblickém pojetí je však duše (*psyché*) jasně odlišna od ducha (*pneuma*).

Jestliže jsme mohli duši zkoumat z biblického pohledu svým rozumem a nemuselo nám to dělat potíže, v případě lidského ducha se dostáváme na novou rovinu. Je to rovina důvěry v to, co Bible popisuje. Stejně jako duše, také lidský duch může být podle své funkce rozdělen na tři části. Již jsme viděli, že skrze ducha se člověk může vztahovat k Bohu. Proto také tyto tři funkce ducha jsou ve vztahu k Bohu. Použijí rozdělení, které uvádí Margies.⁷²

3.1.3.1 Svědomí

Naše zkušenosti se svědomím by mohly nasvědčovat tomu, že svědomí je záležitost duše. Dá se přece ovlivňovat, otupovat a přizpůsobovat pod tlakem vlivu prostředí. Z biblického hlediska je však svědomí původně funkcí ducha: *Duch člověka je lampou od Hospodina, prozkoumává nejhlubší nitro.*⁷³ Svědomí má schopnost osvěcovat a prozkoumávat nejvnitřnější zákoutí našeho já. Je tedy, jako funkce ducha, nadřazeno naší duši. *Takto chápané svědomí je více než psychická kvalita a přesahuje obvyklou funkci svědomí zprostředkovat stávající situaci vnitřního života. Svědomí je tu založeno jinak,*

⁷⁰ MARGIES, W. *Ausbrechen*. Berlin: Aufbruch, 2004, s. 11.

⁷¹ HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000, s. 124.

⁷² MARGIES, W. *Uzdravení Jeho slovem*, s. 31-34.

⁷³ *Bible: Český studijní překlad*. Praha: KMS, 2009. Př 20,29.

než v psychoanalýze, kde je svědomí chápáno jako čistě intrapsychická instance.⁷⁴

Když opět vezmeme v úvahu fakt stvoření člověka k Božímu obrazu, vidíme, že lidské, duchovní svědomí má svůj vzor v Duchu Božím, který prozkoumává Boha samotného. *Neboť Duch zkoumá všechno, i Boží hlubiny. Vždyť kdo z lidí ví, co je v člověku, než duch člověka, který je v něm? Tak ani Boží věci nezná nikdo, jen Duch Boží. Duševní člověk však nepřijímá věci Ducha Božího, neboť jsou mu bláznovstvím a nemůže je poznat, protože mají být posuzovány duchovně. Duchovní člověk však posuzuje všechno a sám není od nikoho posuzován.*⁷⁵ Z toho vyplývá, že naše původně stvořené, duchovní svědomí má tu moc poznání našeho já, protože se nevidíme našima, lidskýma očima, ale očima Boha samotného.

3.1.3.2 Poznání Boha

Boha není možné poznat racionálně, neboť rozum (rácio) je složka duše. *Duševní člověk však nepřijímá věci Ducha Božího, neboť jsou mu bláznovstvím a nemůže je poznat, protože mají být posuzovány duchovně.*⁷⁶ S rozumovým poznáním totiž souvisí i pocit vlastnictví. Jestliže něco svým rozumem obsáhnu, vyvolává to ve mě dojem, že je mi to podrobené.

Poznání Boha má však povahu svědectví a ne logického důsledku. Můžeme to vidět na příkladu Ježíše, když odhaloval v lidech to, co bylo jinak duševními funkcemi nemožné poznat: *Ježíš hned svým duchem poznal, že takto uvažují, a řekl jim: „Proč tak uvažujete ve svých srdcích?“*⁷⁷ To nebylo poznání na základě pozorování a dedukce pomocí psychických procesů, ale bylo to zjevení ke kterému došlo skrze lidského ducha. Bůh se nespolehá na náš

⁷⁴ MARGIES, W. *Uzdravení Jeho slovem*, s. 32.

⁷⁵ Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. 1K 2,10-11.14-15.

⁷⁶ Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. 1K 2,14.

⁷⁷ Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. Mk 2,8.

psychický aparát, ale obrací se k našemu duchu. *Avšak je to duch v smrtelném člověku, dech Všemohoucího, který jim dává porozumět.*⁷⁸

3.1.3.3 Společenství s Bohem

Bůh stvořil člověka s jasným záměrem - žít s ním ve společenství. To můžeme vidět z toho, co popisuje kniha Genesis: *Pak uslyšeli (muž a žena - pozn.) hlas Hospodina Boha, procházejícího se po zahradě v denním větru, a ukryli se člověk i jeho žena před tváří Hospodina Boha uprostřed stromů zahrady. Hospodin Bůh zavolal na člověka a zeptal se ho: Kde jsi?*⁷⁹ Z této otázky jasně vyplývá Boží zájem o člověka. Ale i z jiných detailů tohoto textu můžeme vidět, že Bohu šlo vždy a především o vztah s člověkem. *Boží procházení znamená totiž také procházení se s někým a být s ním v obecnství. Zatímco Bůh přichází, aby byl s člověkem pohromadě, člověk se před ním ukrývá.*⁸⁰

Toto dokonalé společenství s Bohem může mít člověk pouze skrze ducha. *V NZ označuje pneuma téměř 40 x ten rozměr lidské osobnosti, který člověku umožňuje vztah s Bohem.*⁸¹ Duševní žádost nemůže uchopit Boha. Je třeba si uvědomit, že i když vnímání, prožívání a zkušenosti duchovních pochodů jsou dosahovány pomocí složek duše, navazují na zkušenost ducha a jsou tudíž druhořadé.

3.1.4 Osobnost člověka

Pro další pochopení důsledků biblického obrazu člověka je nutné vědět, že člověk je vnímán jako celek. *Člověk není slepenec různých složek, nýbrž bytost, která stojí jako nedílný celek před Stvořitelem.*⁸² Bible nepřijímá metafyzické odlišení ducha a hmoty. *Hebrejský dynamismus nevnímá svět*

⁷⁸ Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. Jb 32,8.

⁷⁹ Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. Gn 3,8-9.

⁸⁰ Bič, M., aj. *Starý zákon - Genesis*. 2. vyd. Praha: Kalich, 1978, s. 39.

⁸¹ DOUGLAS, J. D. *Nový biblický slovník*. Praha: Návrat domů, 1996, s. 181.

⁸² Bič, M., aj. *Starý zákon - Genesis*. 2. vyd. Praha: Kalich, 1978, s. 24.

výhradně jako statickou substanci, nýbrž spíše jako nepřetržitou činnost Boží prozřetelnosti, která používá čistě duchovní, ale i hmotné síly.⁸³ Také oproti řeckému myšlení je zde absence pojmání těla jako vězení pro duši. Naopak Bible ve své zprávě ukazuje na jednotu v osobnosti člověka a na Boží zájem o “celého” člověka - tedy o ducha, duši a tělo: *A sám Bůh pokoje kéž vás celé posvěti a celého vašeho **ducha i duši i tělo** kéž zachová bez poskvrny až k příchodu našeho Pána Ježíše Krista.*⁸⁴ Přes veškerou vzájemnou provázanost a v lidské osobnosti neoddělitelnost, jsou jednotlivé složky v biblické zprávě podivuhodně přesně rozdělené, aby nebylo pochyb o funkci a významu jednotlivé každé z nich. *Neboť Boží slovo je živé, činné a ostřejší než jakýkoli dvousečný meč; proniká až do rozdělení duše a ducha, kloubů a morku a je schopné rozsoudit myšlenky a postoje srdce.*⁸⁵ Jasně se zde píše o rozdělení duše, ducha a těla (kloubů a morku). Ne však z důvodů nějaké možné separace jednotlivých částí lidské osobnosti, ale za účelem pochopení Božího plánu s člověkem.

Názorný obraz struktury lidské osobnosti v jejím rozdělení a jednotné funkci zároveň nám předkládá Bible sama v architektuře chrámu, ať již jako stanu na poušti, nebo chrámu v Jeruzalémě. My sami jsme totiž v Bibli na dvou místech přirovnávání k takovému chrámu: *Nevíte, že jste Boží chrám a že Duch Boží ve vás přebývá? Kdo ničí chrám Boží, toho zničí Bůh; neboť Boží chrám je svatý, a ten chrám jste vy.*⁸⁶ *A na druhém místě se opět říká: Či snad nevíte, že vaše tělo je chrámem Ducha svatého, který ve vás přebývá a jež máte od Boha?*⁸⁷

Chrám má stejné trojdílné uspořádání jako člověk, resp. Bůh. Je to názorný model, který měl lid Izraele a později Židé neustále před sebou. Schématicky můžeme říci, že chrám je možné rozdělit do tří oblastí.

⁸³ DOUGLAS, J. D. *Nový biblický slovník*. Praha: Návrat domů, 1996, s. 180.

⁸⁴ *Bible: Český studijní překlad*. Praha: KMS, 2009. 1Te 5,23.

⁸⁵ *Bible: Český studijní překlad*. Praha: KMS, 2009. Žd 4,12.

⁸⁶ *Bible: Český studijní překlad*. Praha: KMS, 2009. 1K 3,16-17.

⁸⁷ *Bible: Český studijní překlad*. Praha: KMS, 2009. 1K 6,19.

Nádvoří - to oddělovalo chrám od okolního světa a svým způsobem zprostředkovávalo kontakt se světem, protože do určitých částí nádvoří měli přístup i pohané (tzn. lidé, kteří nebyli Židé).

Svatyně - místo obětí pro Boha. Jedině skrze toto místo se mohlo vejít do velesvatyně.

Velesvatyně (Svatyně svatých) - místo, kde přebývá Boží přítomnost, místo setkávání s Bohem.

Důležitost jednotlivých částí chrámu je samozřejmě určena účelem jeho existence. Proto Velesvatyně (přítomnost Boha) je to, co celý chrám posvěcuje.

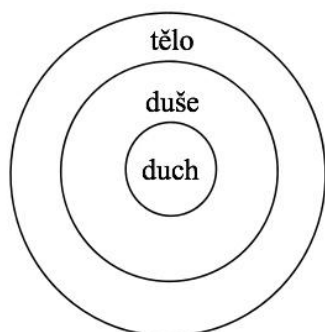
U lidské osobnosti mají jednotlivé její složky podobný význam. Tělo je to, co člověka spojuje s vnějším světem ať už je člověk světem ovlivňován, nebo on ovlivňuje svět. Naproti tomu duch je ta část, která může být v kontaktu s Duchem Božím, může z něj čerpat Boží moc a předávat ji dál. Watchman Nee, čínský křesťanský kazatel a spisovatel, k tomu píše: *Mezi těmito třemi věcmi, třemi součástmi lidské bytosti, je na prvním místě duch, který člověka spojuje s Bohem. Tělo, jež člověka druzí se světem živočichů a hmoty je podřízené duchu. Mezi oběma pak stojí duše, účastník obojího světa, svazek, jež je pojí a jejímž prostřednictvím mohou na sebe vzájemně působit. Jejím úkolem, jako ústřední síly, bylo uchovávat obě ostatní součásti lidské bytosti v pravém poměru. Podřizovat tělo duchu. Duše pak sama měla prostřednictvím ducha přijímat od Božího Ducha to, co by jí sloužilo k zdokonalení. Tak se i tělo mělo dále podílet prostřednictvím duše na tom, co by mu dávalo účast na dokonalosti ducha a tak se stát duchovním tělem.*⁸⁸

Pro představu bychom to mohli graficky znázornit dvěma způsoby. Podle významu jednotlivých částí, kdy duch je středem osobnosti, používá duši a projevuje se v těle (obrázek č.1). Druhá možnost je podle role, kterou tyto

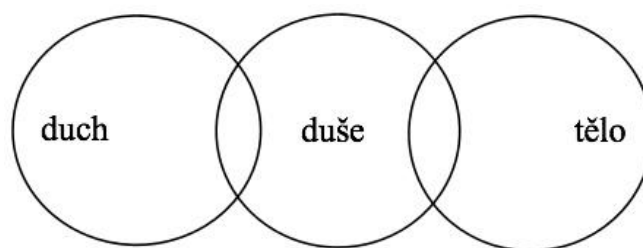
⁸⁸ NEE, W. *Trilogie ducha, duše a těla*. Rada Církve bratrské, 1992, s. 3.

části zastávají (obrázek č.2), kdy duše je spojnicí mezi duchem a tělem. Pro přesnost uvádím, že takovéto grafy jsou v různých obměnách uváděné v mnoha křesťanských publikacích, které se zabývají biblickým vyučováním s touto tematikou.⁸⁹

Obrázek č.1

Obrázek č.2

Základem křesťanské teologie je to, že Bůh stvořil člověka jako bytost svobodnou. *Člověk dostal pro svůj život autoritu i zodpovědnost vůči Bohu a měl plnou svobodu v rozhodování pro vztah s Bohem nebo proti němu.*⁹⁰ Jak tato svoboda funguje v schématu biblického pojetí osobnosti člověka? Již jsme viděli, že duch je ta složka, která má schopnost komunikace s Bohem. Protože je Božího původu, není v ní ani náznak toho, přiklánět se ke zlu. Kdyby tedy duch byl rozhodovací složkou v člověku, nebylo by to ve smyslu lidské svobody “fér”, jelikož duch se může rozhodovat pouze k dobrému. Člověk by byl pouhou loutkou v “zajetí dobra”. Bůh tedy jedná nejprve s volní složkou duše a teprve po jejím souhlasu podvolit se duchu, jedná skrze ducha s duší i tělem. Lidský duch nejedná proti vůli a nebere si vládu násilně. Je totiž stejné podstaty jako Duch Boží. Chce-li člověk zůstat v Božím plánu, tzn. v procesu duševního a duchovního růstu, musí se duše pokořit a přijmout nadvládu Boha a našeho ducha.

⁸⁹ GORDON, B., FARDOULY, D. *Základy křesťanského života*. Bratislava: Křesťanský život, 1995, s. 23.

⁹⁰ HENKEL, H. *Základy biblického způsobu života*. Příbram: Křesťanské centrum, 2011, s. 14.

Člověku je dána jedinečnost a nezaměnitelnost v jeho osobnosti. Tato originalita je dána jednou pro vždy. Z biblického pohledu trvá i po smrti fyzického života na této zemi. Takto je to chápáno v kontextu celé Bible. Ve Starém zákoně si můžeme uvést příklad soudu nad králem Babylonu: *Podsvětí dole se třese na tebe, vstříc tvému příchodu; zburcovalo kvůli tobě nebožtíky – všechny vůdce země – ze svých trůnů dalo povstat všem králům národů. Ti všichni promluví a řeknou ti: I ty jsi zbaven síly jako my? Stal ses nám podobným!*⁹¹ Zde je vidět, že osobnost trvá i po smrti. Osoby se navzájem poznávají, mohou spolu komunikovat, uvědomují si podmínky, ve kterých jsou. Jejich postavení zde odpovídá společenskému statutu, který měli za svého života na zemi.⁹²

V Novém zákoně Ježíš vypráví příběh Lazara, který jako žebrák lehával před domem boháče. Oba zemřeli a jsou přeneseni do říše mrtvých: *A když v podsvětí (boháč, pozn.) v mukách pozdvihl oči, uviděl v dáli Abrahama a Lazara v jeho klíně. I zvolal: ,Otče Abrahame, smiluj se nade mnou a pošli Lazara, aby namočil špičku svého prstu vodou a ochladil můj jazyk, neboť trpím bolestí v tomto plameni.‘ Abraham řekl: ,Synu, vzpomeň si, že sis už vybral své dobré ve svém životě, a Lazar podobně zlé. Nyní je zde potěšován, ty však jsi sužován. A k tomu všemu je mezi námi a vámi upevněna veliká propast, aby ti, kdo chtějí, nemohli přejít odtud k vám, ani se přepravit odtamtud k nám.*⁹³ Tento text opět potvrzuje závěry učiněné ze Starého zákona. Osobnost člověka trvá, osoby se navzájem poznávají a uvědomují si sami sebe i svojí situaci.

Jako doplněk a potvrzení toho, že Boží plán je komplexní a Bůh má zájem o celého člověka je asi vhodné na tomto místě nastínit otázku, co se stane s tělem po smrti. Není to však hlavním tématem této práce, proto v odpovědi nebudu zabíhat do podrobností. Jak je již zřejmé, nehmotná část člověka (duše, duch) odchází k Bohu, tělo se rozkládá na prvky, ze kterých je stvořeno.

⁹¹ Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. Iz 14,9-10.

⁹² PRINCE, D. *Základy křesťanského života*. Doubek: Postila, 2006, s. 333.

⁹³ Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. L 16,23-26.

*A navrátí se prach do země, jakž prvé byl, duch pak navrátí se k Bohu, kterýž jej dal.*⁹⁴ Bible ukazuje na příkladu Ježíše Krista, že součástí Božího plánu je vzkříšení mrtvého těla. To je platné nejenom pro něho, ale pro každého člověka. Jako v Adamovi všichni umírají, tak také v Kristu budou všichni obživeni. Každý však ve svém pořadí: jako prvotina Kristus, potom při jeho příchodu ti, kdo jsou Kristovi, potom bude konec.⁹⁵ Toto tělo však bude mít jinou podstatu, i když bude ze stejných hmotných prvků. Znovu na příkladu Ježíše můžeme sledovat po jeho vzkříšení, že se jeho těla mohli učedníci dotýkat, mohl s nimi jíst, jeho podoba byla zachována, ale zároveň mohl projít zavřenými dveřmi, mohl být v jednom okamžiku na jednom místě a vzápětí se objevit na jiném, vzdáleném. Taková těla obdrží ti, kteří zemřou a budou vzkříšeni, popř. do takových těl budou proměněni ti, kteří zažijí druhý příchod Ježíše Krista ve svých pozemských tělech.⁹⁶

Tato kapitola nám přinesla biblické vykreslení Božího stvoření člověka v jeho trojdílnosti a přeci jednotě, kdy duch, duše a tělo nejsou oddělitelné, nebo v protikladu, ale vytvářejí spolu živou lidskou bytost, která je naprosto jedinečná, která má svobodnou vůli a kde každá složka má svoji nezaměnitelnou funkci. *Život charakteristický pro lidskou bytost je současně život tělesný, duševní i duchovní. Nebylo by duchovního života, aniž by tělo a duše svými vzájemnými vazbami nevytvářely to, co nazýváme živým jedincem.*⁹⁷

⁹⁴ Bible svatá: Podle posledního vydání Kralického z roku 1613. Kaz 12,7.

⁹⁵ Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. 1K 15,22-24.

⁹⁶ Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. 1K 15,35-54.

⁹⁷ MCGRATH, A. E. *Blackwellovaencyklopedie moderního křesťanského myšlení*. Praha: Návrat domů, 2001, s. 4.

4 PORUŠENÍ STVOŘENÍ

V závěru předchozí kapitoly jsme došli k důležitému poznání, že lidská vůle je svobodná. Bůh nestvořil člověka jako loutku, ale dal mu možnost rozhodnout se dokonce i proti němu. Tím Bůh sebe sama omezil, neboť poskytl prostor projevům opačné vůle než je vůle jeho. Toto rozhodnutí člověka proti zjevené Boží vůli Bible nazývá hříchem. Pro správné pochopení je třeba připomenout, že hřích znamená “minutí cíle”, nebo “porušit zákon”. Ve svém důsledku to znamená *přestoupení Bohem daných pravidel a svéhlavě jít svou vlastní cestou - odvrátit se od Jeho vůle ke své vlastní vůli a tím minout cíl a smysl své existence*.⁹⁸ Dále je potřeba uvést, že Boží vůle je pro člověka dobrá a dokonalá.⁹⁹ Člověk byl senámen s tím, co od něj jeho Bůh očekává. Byly jasně definované příkazy a jeden zákaz, který určoval, co není dovoleno: *Hospodin Bůh vzal člověka a umístil ho v zahradě v Edenu, aby ji obdělával a střežil. A Hospodin Bůh člověku přikázal: Ze všeho stromovi zahrady směle jez, ale ze stromu poznání dobrého a zlého, z toho nejez*.¹⁰⁰ Prvotní hřích tedy není Biblií definován jako lidská slabost, chyba, nebo nedokonalost, ale je to rozhodnutí člověka neuposlechnout Boží zákaz. *Pád člověka je důsledkem neposlušnosti Boží autoritě*.¹⁰¹ Je to záležitost vůle člověka, zda Boha poslechne, či nikoliv. Důsledkem této neposlušnosti je lidský pád na nižší úroveň, než je ta Bohem pro člověka připravená. Božím plánem bylo, aby člověk měl vládu nade vším, co Bůh stvořil. Lidská autorita však funguje pouze jako autorita závislá. Pouze pod Boží vládou může být člověk vládcem. *Lidé museli dokonale konat Boží vůli, aniž by morálně rozhodovali sami o tom, co je dobré a co je špatné; měli pouze konat Boží vůli. Výsledkem bylo to, že věčný Boží život do nich proudil bez omezení. Boží moudrost a jeho schopnosti proudily do nich a z nich*.¹⁰²

⁹⁸ EKMAN, U. *Základy naší víry*. Brno: Slovo života, 2009, s. 109.

⁹⁹ *Bible: Český studijní překlad*. Praha: KMS, 2009. Ř 12,2.

¹⁰⁰ *Bible: Český studijní překlad*. Praha: KMS, 2009. Gn 2,15-17.

¹⁰¹ NEE, W. *Duchovní autorita*. Albrechtice: Křesťanský život, 1996, s. 23.

¹⁰² VINCENT, A. *Království v celé své slávě*. Mělník: Juda, 2008, s. 37.

Člověk však ve své touze *být jako Bůh*¹⁰³ porušil Boží příkaz a jedl ze stromu poznání dobrého a zlého. Prakticky to znamenalo, že člověk od té chvíle rozhoduje o tom, co je správné a co špatné. Místo, aby nechal rozhodovat Boha a byl tak skryt pod jeho autoritou, učinil člověk rozhodnutí nezávislosti. Je to však nezávislost pouze zdánlivá, protože člověk byl stvořen pro vztah s Bohem – tedy s duchovním světem. Jestliže svobodně vystoupil z pod autority (a tím i ochrany) Boha, dostává se pod autoritu a závislost jinou. Bible popisuje Božího nepřítel, ďábla, který je sám duchovní bytost a vede jiné duchovní bytosti, aby škodily Bohu a jeho stvoření. Dodávám to pro úplnost, přestože to není tématem této práce, neboť se dostáváme k důležité části. Následný biblický verš je adresován křesťanům v Efezu. Popisuje, že byli mrtví kvůli svému hříchu (pro přesnost musím předeslat, že duchovně mrtví), přitom však pod nadvládou nějakého ducha a že se to líbilo jejich tělům a duším. *Také vás vzkřísil, když jste byli mrtví pro svá provinění a pro své hříchy, v nichž jste kdysi žili podle věku tohoto světa, podle vládce moci vzduchu, ducha, který nyní působí v synech neposlušnosti. Mezi nimi jsme kdysi i my všichni žili v žádostech svého těla, dělali jsme to, co se líbilo tělu a mysli, a tak jsme byli svou přirozeností děti hněvu tak jako ostatní.*¹⁰⁴ Abych přiblížil, jak to vypadá prakticky, použiji současnou zkušenost jednoho anglického pastora: *Vzpomínám si na jednu příhodu, když jsem pracoval v oblasti Kingston nedaleko Londýna. Pracovali jsme s lidmi na ulici, s narkomany a dalšími. Vzpomínám si na jednoho mladého muže, který přišel ke mně úplně opilý a měl na ruce stopy po jehlách. Vypouštěl cigaretový kouř tři metry před sebe. Řekl mi: “Poslouchej mě! Nido mi nebude říkat, co mám dělat! Jsem svobodný! Jsem svobodný! Ale jak mluvil, slyšel jsem řinčet řetězy, které ho svazovaly. Opravdu věřil, že je svobodný.*¹⁰⁵

¹⁰³ Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. Gn 3,5.

¹⁰⁴ Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. Ef 2,1-3.

¹⁰⁵ VINCENT, A. *Království v celé své slávě*. Mělník: Juda, 2008, s. 39-40.

Když se tedy vrátíme ke vztahu Boha a člověka vidíme, že problém nebyl v tom, že by člověk chtěl hřešit. Naopak, chtěl se posunout na dokonalejší úroveň. Ovšem nezávisle na Bohu.

Toto rozhodnutí přineslo svoje důsledky:

- Člověk byl zbaven Boží ochrany.
- Člověk byl zbaven možnosti být v přítomnosti Boha.
- Člověk byl odříznut od zdroje Božího života.

Bez těchto věcí člověk není schopen žít správný život podle Božích měřítek. *I kdyby tedy činili správná morální rozhodnutí, neměli by sílu tato morální rozhodnutí naplňovat.*¹⁰⁶

Podle terminologie Bible člověk duchovně zemřel.

4.1 DUCHOVNÍ SMRT

Viděli jsme, že člověk po svém stvoření dostal jasné instrukce. *Hospodin Bůh vzal člověka a umístil ho v zahradě v Edenu, aby ji obdělával a střežil. A Hospodin Bůh člověku přikázal: Ze všeho stromoví zahrady směle jez, ale ze stromu poznání dobrého a zlého, z toho nejez.*¹⁰⁷ Zároveň je jednoznačně vymezeno, jaký důsledek může přinést neuposlechnutí těchto instrukcí: *Neboť v den, kdy bys z něho jedl, jistě zemřeš.*¹⁰⁸ Člověk však neumírá ten den fyzicky. Naopak, dožívá se vysokého věku a vidí své potomky, jak *naplňují zemi.*¹⁰⁹ Co však v člověku zemřelo, byl jeho duch. Duchovní složka jeho osobnosti.

K pádu člověka došlo skrze poslechnutí tělesných a duševních žádostí. *Žena viděla, že je to strom dobrý k jídlu a lákavý pro oči, strom žádoucí pro získání*

¹⁰⁶ VINCENT, A. *Království v celé své slávě*. Mělník: Juda, 2008, s. 41.

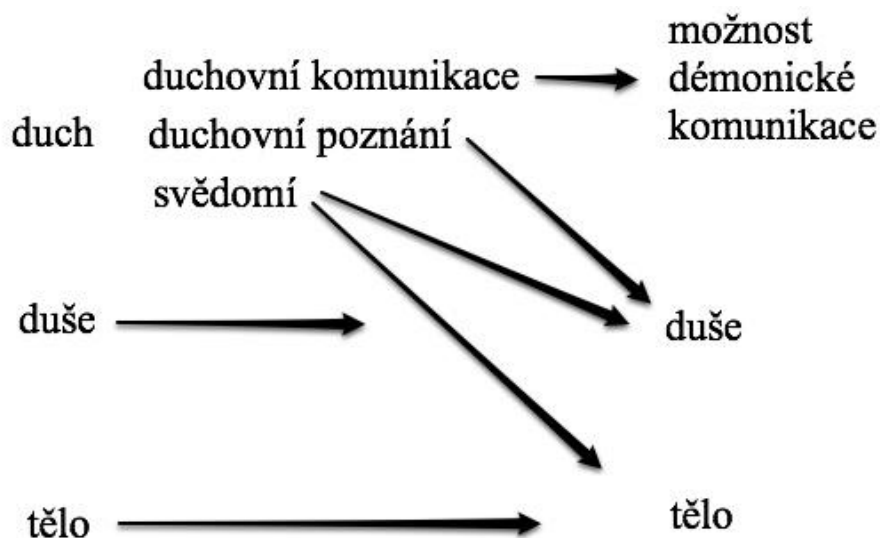
¹⁰⁷ *Bible: Český studijní překlad*. Praha: KMS, 2009. Gn 2,15-17.

¹⁰⁸ *Bible: Český studijní překlad*. Praha: KMS, 2009. Gn 2,17.

¹⁰⁹ *Bible: Český studijní překlad*. Praha: KMS, 2009. Gn 1,28.

*moudrosti.*¹¹⁰ Člověk dává přednost svým tělesným smyslům (zrak, chuť) a vidině duševního uspokojení, před duchovní poslušností, nebo-li důvěře svému Stvořiteli. To se v podstatě promítá v dalším uspořádání jeho osobnosti, kdy při absenci ducha jsou určujícími momenty duševní a tělesné žádosti. Hodnocení člověka z Božího pohledu je toto: *Můj duch nebude v člověku přebývat navěky, protože je tělo.*¹¹¹ Tento důsledek platí nejen pro prvního člověka, ale pro všechny další generace. *Proto jako skrze jednoho člověka vešel do světa hřích a skrze hřích smrt, tak se také smrt rozšířila na všechny lidi, protože všichni zhřešili.*¹¹² Každý člověk se rodí duchovně mrtvý. Lidé to však nevědí a proto jej vědomě nepostrádají. Duchovní úlohu totiž přebírá duše. Můžeme to znázornit na schématu tak, jak uvádí Margies.¹¹³

Obrázek č.3

- Svědomí je převzato duší a tím se z něj ztrácí Boží působení a vliv. Zároveň je to statické skladiště všech poučení a zkušeností těla.

¹¹⁰ Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. Gn 3,6.

¹¹¹ Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. Gn 6,3.

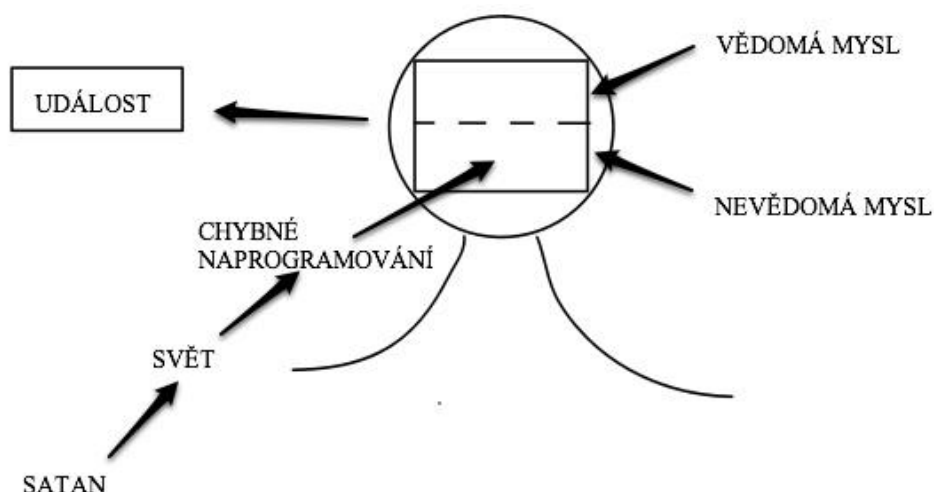
¹¹² Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. Ř 5,12.

¹¹³ MARGIES, W. *Uzdravení Jeho slovem*, s. 31-34.

- Duchovní poznání je nahrazeno filozofickým a náboženským snažením o poznání Boha. Je to ale jen duševní výkon a spekulace, protože zdroj pravdy - Bůh - je odříznut.
- Duchovní společenství je pod vlivem *vládce moci vzduchu, ducha, který nyní působí v synech neposlušnosti*.¹¹⁴

Crab vyslovuje myšlenku, že by toto prázdné místo (mrtvý duch v člověku) mohlo být to, co psychologové nazývají nevědomá mysl.¹¹⁵ Tato oblast je, “předprogramována” Bohem ke komunikaci s duchovním světem.

Obrázek č.4

Bornkam uvádí, že člověk nikdy nepatří sám sobě, ale vždy podléhá nějaké nadvládě - buď hříchu a smrti, nebo Bohu, svému Pánu.¹¹⁶

4.2 TĚLESNÝ ČLOVĚK

Protože Bible při popisu člověka používá pro pojem tělo dva výrazy, lze zde vystopovat určitý záměr s jakým to činí. *Sóma* se používá k označení těla jako organismu, jako celku. Toto můžeme vidět při argumentaci apoštola Pavla.

¹¹⁴ Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. Ef 2,2.

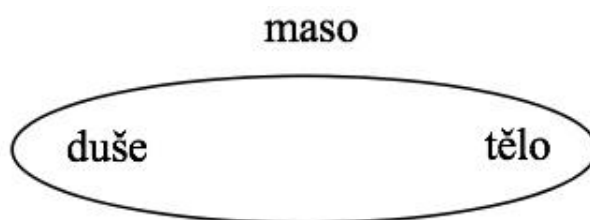
¹¹⁵ CRAB, L. *Osobnost člověka*. Praha: Návrat domů, 1995, s. 82-84.

¹¹⁶ BORNKAMM, G. *Apoštol Pavel*. Praha: Kalich, 1998, s. 130.

Když používá výraz *sóma*, má na mysli fyzickou přítomnost. “*Tělem*” je zejména vyjádřeno lidství člověka, které nikdy není k dispozici jako předmět, nýbrž které samo sebe vnímá, určitým způsobem jedná, ovládá se nebo také zavrhuje a znehodnocuje - zkrátka člověk ve svých možnostech.¹¹⁷ Naproti tomu *sarx* je ta stránka těla, která pomíjí. Maso, materiál, ze kterého je tělo uděláno. *Prach jsi a do prachu se navrátíš.*¹¹⁸ Když mluví Bible o lidském těle jako masu (*sarx*), málokdy má na mysli skutečné maso, ve smyslu svalstva, nebo části lidského těla. *Maso je souhrnným biblickým označením hříšných přirozených žádostí duše a těla, které bez kontroly ducha vedou pouze k uspokojování pudů.*¹¹⁹ Pavel to vyjadřuje takto: *Vím totiž, že ve mně, to jest v mém těle (mase), nepřebývá dobré.*¹²⁰ Výraz *ve mně* musí znamenat více než jenom tělo. Znamená celou osobnost. Potom tedy *sarx* musí zahrnovat jak tělo, tak duši. Na jiném místě říká: *Víme, že Zákon je duchovní, já však jsem tělesný (masový), prodaný do otroctví hříchu.*¹²¹ Opět vidíme, že když celá osoba - já, zahrnující tedy tělo i duši - je *masová*, potom je to stejné, jako být zaprodán hříchu. Přirozenost takového člověka mu nedává jinou volbu, než hřešit. Ježíš říká: *Co se narodilo z těla (masa), je tělo (maso).*¹²²

Na obrázku to podle Margiese můžeme znázornit takto:¹²³

Obrázek č.5

¹¹⁷ BORNKAMM, G. *Apoštol Pavel*. Praha: Kalich, 1998, s. 130.

¹¹⁸ *Bible: Český studijní překlad*. Praha: KMS, 2009. Gn 3,19.

¹¹⁹ MARGIES, W. *Uzdravení Jeho slovem*, s. 46.

¹²⁰ *Bible: Český studijní překlad*. Praha: KMS, 2009. Ř 7,18.

¹²¹ *Bible: Český studijní překlad*. Praha: KMS, 2009. Ř 7,14.

¹²² *Bible: Český studijní překlad*. Praha: KMS, 2009. J 3,6

¹²³ MARGIES, W. *Uzdravení Jeho slovem*, s. 46.

V tomto smyslu, je tělo (*sarx*) hodnoceno záporně. *Myšlení těla (sarx) je totiž v nepřátelství vůči Bohu, neboť se nepodřizuje Božímu zákonu, ba ani nemůže.*¹²⁴

4.3 SRDCE ČLOVĚKA

Při popisu člověka biblickou optikou narazíme na další pojem, který se v Bibli vyskytuje častěji, než duše a duch. Je to výraz *srdce*. Stejně tak jako u pojmu *sarx* se *srdce* většinou nepoužívá v medicínském významu. *Srdce*, tak jako pro Izraelce obecný výraz *vnitřnosti*, je spojováno s inteligencí, myšlenkami, nebo citem. Králi Šalomounovi, známému pro jeho moudrost, říká Bůh: *Dávám ti moudré a rozumné srdce, takže nikdo tobě podobný nebyl před tebou a ani po tobě nepovstane nikdo tobě podobný.*¹²⁵ Na jiných místech můžeme vidět, že se *srdce svíralo soucitem*¹²⁶, nebo že se *raduje*¹²⁷, a tak bychom mohli pokračovat ve výčtu činností, které, jak jsme viděli, patří duši. Když ale budeme brát v úvahu i jiné verše z Bible a dosadíme je do této skládky, otevře se nám zajímavý myšlenkový prostor a můžeme znovu vidět, jak je Bible podivuhodně přesná ve svých pojmech. *Srdce* je totiž spojováno také s duchem: *Radostné srdce prospívá tváři, ale s bolestí srdce přichází ubitý duch.*¹²⁸ O chešbónském králi Síchonovi říká Bible: *Hospodin, tvůj Bůh, zatvrdil jeho ducha a upevnil jeho srdce.*¹²⁹ Král David se modlí: *Stvoř mi čisté srdce, ó Bože! Obnov v mém nitru pevného ducha!*¹³⁰ Bůh zaslubuje, že bude jednat s člověkem a zase vidíme, že existuje pevné spojení mezi duší a duchem: *A dám jim jedno srdce a nového ducha vložím do vašeho nitra, odstraním z jejich těla srdce kamenné a dám jim srdce masité.*¹³¹

¹²⁴ Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. Ř 8,7.

¹²⁵ Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. 1K 3,12.

¹²⁶ Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. 1K 3,26.

¹²⁷ Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. 1Pa 16,10.

¹²⁸ Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. Př 15,13.

¹²⁹ Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. Dt 2,30.

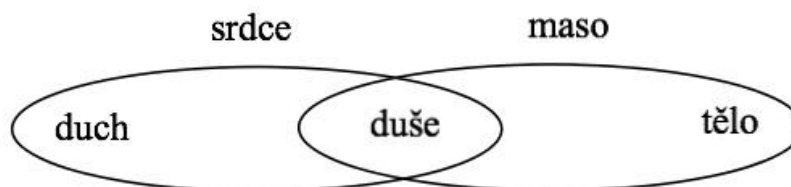
¹³⁰ Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. Ž 51,12.

¹³¹ Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. Ez 11,19.

Takže na jedné straně jsou srdci přisuzovány duševní pochody, na druhé straně skrze srdce jedná Bůh: *Srdce je lstivé nade vše, je nevléčitelné. Kdo mu porozumí? Já, Hospodin, zkoumám srdce.*¹³² Poznání toho, že biblicky duše a duch nejsou zaměnitelné, ale přitom jsou spojeny do jednoho celku, nám dává smysl. Bez duše se lidský duch nemůže projevovat. *Duše skrze vůli nejprve umožní duchu působit a toto působení pak pomocí psychických drah myslí a rozumu prodlužuje a dává mu tvar.*¹³³

Přidáme-li předchozí závěry k těmto skutečnostem, můžeme takto doplnit naše schéma:¹³⁴

Obrázek č.6

Zde je vysvětlení, proč je veličina srdce nestabilní záležitost. Proč i veličina duše je nestabilní záležitost. Dále se nabízí odpověď na otázku, jak může Bůh komunikovat, nebo jednat s člověkem, přestože ten duchovně zemřel. Duchovně je sice mrtvý, ale komunikační kanál je v člověku pořád zachován. Dá se však říci, že funguje pouze jednosměrně, od Boha k člověku.

Tato kapitola ukázala jak došlo k porušení Bohem dané struktury člověka. Popsaly se také v psychologii nepoužívané pojmy *maso* a *srdce*.

¹³² Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. Jr 17,9-10.

¹³³ MARGIES, W. *Uzdravení Jeho slovem*, s. 47.

¹³⁴ MARGIES, W. *Uzdravení Jeho slovem*, s. 48.

5 NÁPRAVA PORUŠENÉHO STVOŘENÍ

Bůh věděl co se stane a nebyl tím překapen. Jeho plán záchrany byl ještě před stvořením světa.¹³⁵ Bůh se mohl rozhodnout teoreticky mezi třemi možnostmi. Musela být ale zachována jeho přirozenost, tzn. Bůh je láska¹³⁶ a zároveň Bůh je absolutní spravedlnost¹³⁷.

První varianta znamená, že Bůh definitivně zkončí svůj vztah s člověkem. Člověk bude potrestán a Bůh se s ním již nebude zaobírat. Tím by byl ale porušen vztah lásky.

Druhá možnost je, že Bůh použije svoji moc k tomu, aby odsoudil a svázal ďábla a nedovolil mu působit na člověka. Tím by člověka izoloval od vlivu hříchu. Nastal by však problém spravedlnosti (když pomineme, že by se tím vyloučila dobrovolnost setrvání ve vztahu s Bohem ze strany člověka). Jestliže by Bůh odsoudil ďábla proto, že si zvolil nezávislost a tím i hřích, musel by stejně odsoudit také člověka, neboť i člověk je vinen stejným proviněním.

Třetí možnost (a tuto cestu Bůh zvolil) je, odsoudit podle požadavků spravedlnosti člověka a potom, podle požadavku lásky, v lidském těle vzít trest na sebe. *Bůh však projevuje svou lásku k nám tím, že Kristus za nás zemřel, když jsme ještě byli hříšní.*¹³⁸ Boží Syn, Ježíš Kristus, se stal stejným člověkem, jakým byl Adam v době své nevinnosti. Na rozdíl od Adama si však zvolil cestu poslušnosti. Celý svůj život na zemi prožil bez jediného provinění proti Bohu a tím se stal přijatelnou obětí podle požadavku Zákona, *beránek bez vady*¹³⁹. Tímto skutkem se otevřela možnost obnovení vztahu mezi člověkem a Bohem. *Pravé lidství lze nyní nalézt v Kristu, který přemohl*

¹³⁵ Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. 1Pt 1,17-21.

¹³⁶ Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. 1J 416.

¹³⁷ Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. Ř 3,5-6.

¹³⁸ Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. Ř 5,8.

¹³⁹ Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. Ex 12,5.

*smrt, aby všichni, kdo kvůli Adamovu hříchu umírají, dosáhli obnovení svého lidství díky svému spojení s Kristem.*¹⁴⁰

Bible jasně mluví o tom, že to je návrat k původnímu Božímu plánu se všemi důsledky. *Jestliže proviněním jednoho člověka smrt vládla skrze toho jednoho, tím spíše ti, kteří přijímají hojnost milosti a dar spravedlnosti, budou vládnout v životě skrze toho jednoho, Ježíše Krista. A tak tedy: jako skrze provinění jednoho člověka přišlo na všechny lidi odsouzení, tak i skrze spravedlivý čin jednoho člověka přišlo na všechny lidi ospravedlnění k životu. Jako se skrze neposlušnost jednoho člověka mnozí stali hříšnými, tak se také skrze poslušnost jednoho stanou mnozí spravedlivými.*¹⁴¹

5.1 ZNOVUZROZENÍ

Znovuzrození je klíčový pojem nejen pro křesťanskou víru, ale i pro porozumění otázky ducha člověka. Proto zde cituji celý Ježíšův rozhovor s Nikodémem, jako stěžejní místo pro další pochopení této problematiky: *Mezi farizeji byl člověk jménem Nikodém, přední muž mezi Židy. Ten přišel k Ježíšovi v noci a řekl mu: „Rabbi, víme, že jsi přišel od Boha jako učitel, neboť nikdo nemůže činit ta znamení, která činíš ty, není-li s ním Bůh.“ Ježíš mu odpověděl: „Amen, amen, pravím tobě, nenarodí-li se kdo znovu, nemůže spatřit Boží království.“ Nikodém mu řekl: „Jak se může člověk narodit, když je starý? Nemůže podruhé vstoupit do lůna své matky a narodit se.“ Ježíš odpověděl: „Amen, amen, pravím tobě, nenarodí-li se kdo z vody a Ducha, nemůže vstoupit do Božího království. Co se narodilo z těla, je tělo, a co se narodilo z Ducha, je duch. Nediv se, že jsem ti řekl: Musíte se narodit znovu. Vítr vane, kam chce, a slyšíš jeho zvuk, ale nevíš, odkud přichází a kam jde. Tak je to s každým, kdo se narodil z Ducha.“ Nikodém mu odpověděl: „Jak se to může stát?“ Ježíš mu odpověděl: „Ty jsi učitel Izraele, a toto*

¹⁴⁰ MCGRATH, A. E. *Blackwellova encyklopedie moderního křesťanského myšlení*. Praha: Návrat domů, 2001, s. 5.

¹⁴¹ *Bible: Český studijní překlad*. Praha: KMS, 2009. Ř 5,17-19.

*nevíš? Amen, amen, pravím tobě, že mluvíme, co víme, a svědčíme o tom, co jsme viděli, a vy naše svědectví nepřijímáte. Když jsem vám pověděl věci pozemské, a nevěříte, jak uvěříte, povím-li vám věci nebeské?*¹⁴²

Je-li problémem člověka ve vztahu k Bohu duchovní smrt, potom řešením je duchovní život. Tento život nevychází z člověka - člověk toho není schopen, ale z Boha. To je to, co je středem rozhovoru Ježíše s Nikodémem. MacArthur ve svém komentáři uvádí: *Narodit se znovu - uvedené slovní spojení doslova znamená narodit se shora.*¹⁴³ Je to tedy Boží dílo, ke kterému člověk může přidat pouze svůj souhlas. Tato jednosměrnost je jasně vidět na jiném verši: Těm však, kteří ho přijali, dal pravomoc stát se Božími dětmi, těm, kteří věří v jeho jméno. Ti se nenarodili z krve ani z vůle těla ani z vůle muže, nýbrž z Boha. Opět se tu mluví o novém narození a o tom, že to není záležitost krve, masa (*sarx*), vůle - tedy lidská, ale Boží. Jasně se tu prolínají dvě roviny. Nikodém reprezentuje člověka, který byť jeden z nejvzdělanějších mužů Izraele, přece nechápe zákvaní věci Božího království. Ty nejdou totiž pochopit lidským rozumem. Boží věci jdou přijmout pouze vírou. Důvěrou, že ten, kdo je autorem těchto věcí má především na mysli dobro pro člověka. Není to však víra v nějaké učení, nebo ideologii, nebo náboženství. Je to důvěra, přijetí jedné určité osoby, Ježíše Krista. Tak, jako člověk pro svoji vzpouru vůči Bohu duchovně zemřel, stejně tak, po dobrovolném vydání se pod Boží autoritu, znovu duchovně ožívá. Přijmout Boží autoritu znamená přijmout platnost Božího slova. Znamená to také přijmout milost a odpuštění hříchů, protože trest za vzpouru již byl vykonán na Ježíši Kristu. Bible tomuto aktu říká obrácení. Obrácení se od cesty života, která směřovala od Boha.

*Vyznáš-li svými ústy Pána Ježíše a uvěříš-li ve svém srdci, že ho Bůh vzkřísil z mrtvých, budeš zachráněn.*¹⁴⁴ To je jediný požadavek k tomu, aby Bůh v nás stvořil nového ducha a my jsme se opět stali duchovními bytostmi a tím i Božími dětmi. Znovu je obnoven vztah mezi Bohem a člověkem, o to více

¹⁴² Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. J 3,1-12.

¹⁴³ MACARTHUR, J. *Evangelium podle Jana*. Kroměříž: Didasko, 2012, s. 24.

¹⁴⁴ Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. Ř 10,9.

hodnotný, že nejde už jen o vztah daný na počátku, o vztah nevinnosti. Je to vztah zvolené poslušnosti. V důvěře, že tato poslušnost nebude nikdy zneužita ze strany Boha.

Dojde-li čtenář mé práce až do tohoto bodu, má velkou šanci porozumět světu věřících křesťanů po celém světě, a to bez rozdílu denominace.

5.2 DUCHOVNÍ RŮST

*Proto je-li kdo v Kristu, je nové stvoření. Staré věci pominuly, hle, je tu všechno nové.*¹⁴⁵ Být křesťanem se může dít pouze skrze nové stvoření. Poznání, zkušenosti, nebo přesvědčení mohou na člověka působit, formovat ho, přetvářet, ale nové stvoření to z něj neudělá. Není to ani korekce toho starého. Ježíš popisuje to nové v člověku ve formě zrození. Ne náhodou. Zrozené je stejné povahy jako to, z čeho se zrodilo. Jestliže se narodilo z Ducha, je to duch. Stejně jako u biologického dítěte narození je záležitost okamžiku, avšak růst je věc postupná.

Ačkoliv duch není původu lidského (krev a maso), podléhá stejným zákonitostem vývoje a růstu. Pro lepší názornost přirovnává Bible tento vývoj k vývoji fyzického těla. Na tom, co člověk má neustále před očima, si má uvědomit neviditelnou duchovní realitu. V Janově listě můžeme vidět popis jednotlivých fází duchovního růstu: *Píšu vám, děti (ř. teknia), že jsou vám odpuštěny hříchy pro jeho jméno. Píšu vám, otcové, že jste poznali toho, který je od počátku; píšu vám, mládenci, že jste přemohli toho Zlého. Napsal jsem vám, děti (ř. paidia), že jste poznali Otce; napsal jsem vám, otcové, že jste poznali toho, který je od počátku; napsal jsem vám, mládenci, že jste silní a slovo Boží ve vás zůstává, a přemohli jste toho Zlého.*¹⁴⁶

Vidíme, že jsou zde rozlišovány čtyři věkové stupně. Analogie duchovního a biologického vývoje je velice výmluvná a názorná.

¹⁴⁵ Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. 2K 5,17.

¹⁴⁶ Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. 1J 2,12-14.

5.2.1 Duchovní miminka

Malé děti, miminka (*paidia*). Malé děti mohou znát otce jen málo, v omezené podobě. Využívají plné zabezpečení v jeho lásce. Ze strany otce se projevuje přijetí, ochrana, náklonnost. Otec nevyžaduje na dítěti nesplnitelné úkoly, kázeň, nebo dokonalost.

Tato fáze duchovního vývoje je důležitá pro vybudování zdravého vztahu k Otci. Poznat jeho bezpodmínečnou lásku (Boží láska - *agapé* - je láska, která si nečiní nárok). Slouží k poznání vlastní hodnoty v Kristu. Jestliže se pomine tato fáze, člověk nemá vybudovaný základ pro pokoj a bezpečí.

5.2.2 Duchovní dorost

Starší děti (*teknia*). Zde se již kladou požadavky a je tu důraz na disciplínu. Děti se učí poznávat Otce, učí se ale také poznávat sebe. Je to čas pokání, odpouštění, pastýřských rozhovorů. Ale také nové orientace.

Člověk v této fázi se učí řešit svoje problémy s Otcem a v jeho lásce a odpuštění. Dochází k emocionálnímu uzdravení a vypořádání se s minulostí. V opačném případě, kdy je křesťan tlačěn do zbožnosti založené na výkonu, osvojuje si moralizující způsob života.

5.2.3 Duchovní mládenci

Je to fáze vstupu do dospělosti. Lepší překlad by možná byl *madí muži*. Charakteristickým znakem je síla, rozhodnost, stabilita (*slovo Boží ve vás zůstává*), odvaha, schopnost správně se rozhodovat. Skrze Boží slovo také vykonávají autoritu jim svěřenou.

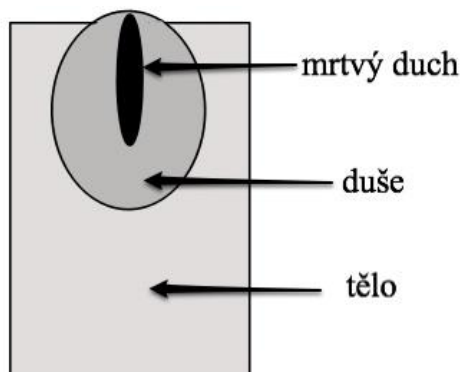
5.2.4 Duchovní otcové

Znají Boha už ne jenom jako Otce, ale jako toho, kdo byl na počátku. Je to tedy vhléd do hloubky Boží. Díky tomuto vhlédu a moudrosti a znalosti podstaty věcí mohou sami vést ostatní. Mohou a měli by, předávat svoje zkušenosti nasbírané během všech fází duchovního růstu.

Předchozí závěry můžeme schematicky znázornit v následujících čtyřech obrazech:¹⁴⁷

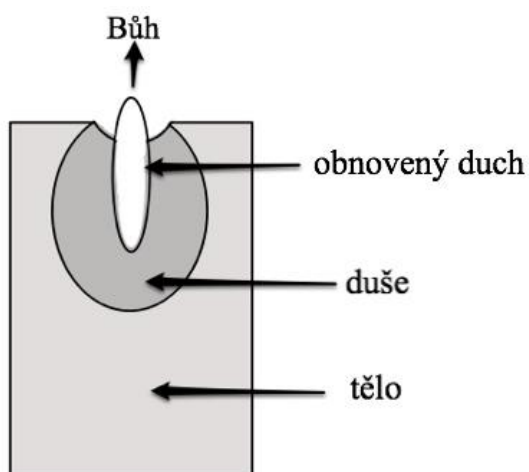
1. Neobrácený člověk, duchovně mrtvý. Duše plně nahrazuje ducha. Duch nemá žádnou možnost dotyku s vnějškem, protože nekomunikuje s Bohem.

Obrázek č.7

2. Po znovuzrození je duch oživen, ale je pořád ještě malý. Duše má pořád ještě nadvládu. Stav duše a těla se zatím nemění.

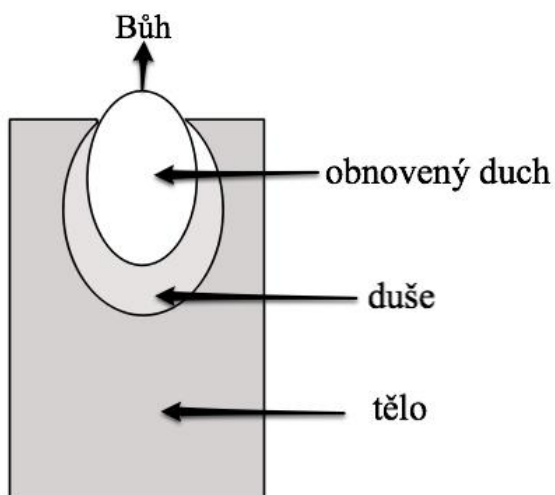
Obrázek č.8

¹⁴⁷ MARGIES, W. *Ausbrechen*. Berlin: Aufbruch, 2004, s. 76-77.

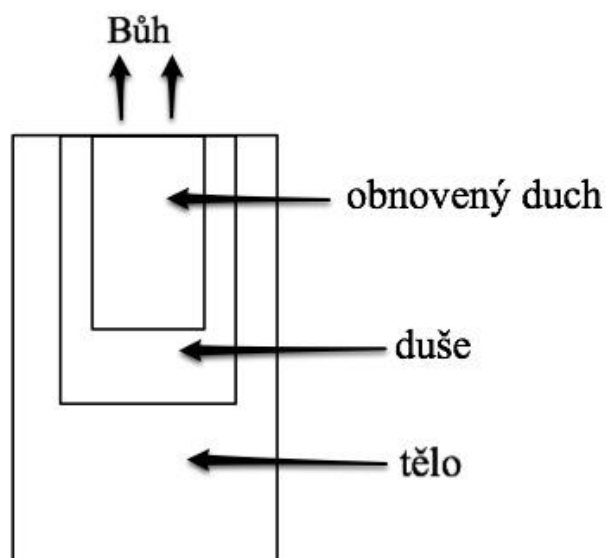
3. Smýšlení křesťana se stává duchovní. Duch roste a ujímá se dominantní pozice. Duše se začíná proměňovat. Začíná v ní fungovat uzdravující proces. Tělo je zatím neproměněné.

Obrázek č.9

4. Duch je nyní rozhodující autoritou osobnosti. Duše je uzdravena a tělo zakouší pročištění. Člověk může komunikovat s Bohem bez překážek.

Obrázek č.10

5.3 STARÝ ČLOVĚK Z POHLEDU ZNOVUZROZENÍ

V této kapitole ještě potřebujeme vyřešit některé biblické výroky, které se dotýkají vztahu ducha a duše. Jak jsme viděli, znovunarozený duch při splnění určitých podmínek roste. Jeho úkolem je stát se opět centrem lidské bytosti. Často však naráží na problém. Duše, která byla do té doby neomezeným, svrchovaným diktátorem a arbitrem všeho dění, se nechce svého postavení vzdát. Duše samozřejmě po znovuzrození svoji činnost nepozastavuje, ale dál působí svou silou. Nově obrácený křesťan často prochází tuhým vnitřním konfliktem mezi starým (duševně – tělesným) člověkem a tím novým. Vnitřní stav se může dokonce dočasně zhoršit, dokud není ustanoveno nové rozložení sil. Východiskem je smrt starého člověka a podřízení se Duchu Božímu.

Starého člověka definuje Bible jako naše staré *já*, které stále lne k nezávislosti a samospravedlnosti, které je ovládané hříchem. *Víme přece, že starý člověk v nás byl spolu s ním ukřižován, aby tělo ovládané hříchem bylo zbaveno moci a my už hříchu neotročili.*¹⁴⁸

Podle toho, co jsme již z pohledu křesťanství poznali, je padlá lidská osobnost duchovně mrtvá. Nejde samozřejmě o fyzickou smrt, ale o odstavení duchovní složky (ve smyslu vztahu k Bohu) od vládnoucí pozice v člověku. Svojí vůlí se rozhodnu dát svolení Božímu Duchu k jeho působení na mého ducha. Tím je zachován princip svobody. Můj duch ožívá a roste a zpětně blahodárně působí na duši, protože právě skrze něj se otvírá kanál pro Boží působení. Tím jak duch roste a sílí, proměňuje a očišťuje se i moje duše, je stále svobodnější v životě pro Boží věci. Musím ale vědět, že to je Boží iniciativa a Boží moc, která to působí. *A tak jsme proměňováni k jeho obrazu ve stále větší slávě - to vše mocí Ducha Páně.*¹⁴⁹

Vítězství nad starým člověkem se ale nedá uspěchat. Pavel píše křesťanům do Korintu: *A já, bratři, jsem k vám nemohl mluvit jako k duchovním, ale jako k*

¹⁴⁸ Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. Ř 6,6.

¹⁴⁹ Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. 2K 3,18.

*tělesným, jako k nedospělým v Kristu. Dal jsem vám pít mléko, pokrm jsem vám nedal, neboť ten jste ještě nemohli snést. Ale ani teď ještě nemůžete, neboť jste stále ještě tělesní. Vždyť pokud je mezi vámi žárlivost, svár a rozdělení, zdali nejste tělesní a nežijete jen po lidsku?*¹⁵⁰

Opět ukazuje na nutnost zabezpečit zdravý vývoj ducha skrze vyučování v Božím slově a zároveň zde používá některé důležité termíny pro lepší pochopení duchovního vývoje člověka. Pavel rozděluje křesťany na duchovní (*pneumatikos*) a tělesné (*sarkikos* – masové). Není to popis člověka, který by byl ve své bytosti nějak neúplný. Je to podle toho, která složka v nich je dominantní. Vzpomeňme si na schéma, které nám toto vykreslovalo (obr. 6). *Křesťan není tedy nutně duchovním člověkem jenom proto, že byl od Boha obdarován duchem. Celkový rozsudek nad křesťanem dostáváme ze silové rovnováhy mezi duchem, duší a tělem.*¹⁵¹

To znamená, že i nově obrácený křesťan může být velmi tělesný. Může se chovat dokonce stejně, jako někdo dosud neobracený. Teprve postupným procesem se proměňuje.

Pro úplnost chci uvést ještě jeden termín, který používá Pavel, když mluví o člověku. Když Pavel mluví o nevěřících, o těch, kteří nejsou znovuzrozeni, nazývá je duševní (*psychikos*). *To jsou ti, kteří vytvářejí rozdělení, lidé duševní, kteří nemají Ducha.*¹⁵²

Znovu musím konstatovat, že i na tomto místě je biblická terminologie naprosto přesná a jednoznačná.

Tato kapitola popsala cestu návratu člověka k Bohu a důsledky, které z toho pro člověka vyplývají. V člověku se obnovuje duch, jako složka, která je schopna komunikace s Bohem. Jeho vývoj a růst je pozvolný, ale postupně dorůstá do plného postavení v lidské osobnosti. Tak je člověk obnovován podle původního Božího plánu, což má jednoznačný vliv na jeho duši i tělo.

¹⁵⁰ Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. 1K 3,1-3.

¹⁵¹ MARGIES, W. *Uzdravení Jeho slovem*, s. 47.

¹⁵² Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. Ju 1,19.

6 PASTORACE A PSYCHOTERAPIE

Křesťan, který vyhledá pomoc psychoterapeuta, s největší pravděpodobností již zažil pastorační péči. Je ovlivněn názory a důrazy své konkrétní církve, které u něj byly uplatňovány. Možná přichází se strachem a předsudky, určitě ale s odlišným filosofickým důrazem.

Buswell ve své systematické teologii uvádí, že ústředním předpokladem křesťanství je Ježíš, jako druhá osoba svrchovaného trojjediného Boha, jak je představován v Bibli, jeho neomylném slovu.¹⁵³ Sekulární psychologie se řídí odlišným předpokladem. Člověk je nejvyšší bytost, ústřední událost v historii, všechno se točí podle člověka a je hodnoceno ve vztahu k člověku. Je možné skloubit dvě oblasti přístupu k člověku, vycházející z tak odlišných východisek? Rozdílná nejsou jen východiska, ale i zaměření jednotlivých terapií.

Psychoterapie je podle Kratochvíla léčebné působení psychologickými prostředky na psychiku a prostřednictvím psychiky na celý organismus.¹⁵⁴

Pastorace je péče o duchovní směřování člověka, které má vliv na celou jeho osobnost. Z toho vyplývá, že pastorační přístup v čistém slova smyslu je možný pouze u znovuzrozeného křesťana.

Jaký to má potom praktický dosah?

Crabb ukazuje několik možných kombinací, které nastávají.¹⁵⁵

¹⁵³ BUSWELL, J. O. *A systematic theology of the christian religion*. Michigan: Zondervan, 1962, s. 15.

¹⁵⁴ KRATOCHVÍL, S. *Základy psychoterapie*. 5. akt. vyd. Praha: Portál, 2006, s. 13.

¹⁵⁵ CRAB, L. J. *Osobnost člověka*. Praha: Návrat domů, 1995, s. 28-45.

6.1 MODEL „A NEBO B“

*Co je císařovo, odevzdejte císaři, a co je Boží, Bohu.*¹⁵⁶

V tomto modelu se vychází z názoru, že Bible a křesťanství se zabývají pouze duchovními a teologickými problémy. Jestliže má člověk problémy z jiné oblasti, než jsou tyto, má vyhledat odborníka. Ať už se jedná o finance, stavbu domu, nebo oblast svého zdraví. Jestliže má psychické problémy, má se obrátit na profesionálního poradce.

Tento postoj staví mezi psychologií a Biblií zed', když tvrdí, že každá z těchto disciplín se zabývá jinou oblastí problémů. Přitom Bible má co říci k psychickým stavům, jako jsou pocit viny, hněv, úzkost, nejistota, atd.

6.2 MODEL „A I B“

Tento model napravuje to, co předchozí model nevidí. Spojuje poznání a prostředky Bible s moudrostí psychologie. Tak vzniká důmyslná křesťanská psychoterapie. Takto pracuje většina křesťanských poradců (christian counselling), hlavně v USA. Teologie a psychologie se zde staví do jedné řady. Je to doplňování obrazu s nadějí na vyčerpávající odpověď na nesnáze člověka.

Problém tohoto modelu spočívá pro křesťanství v tom, že vychází ze dvou filosofických postojů, které jsou mnohdy v přímém rozporu. A tady vzniká nebezpečí, že když se spojují dva různé systémy, aniž by byl brán zřetel na jejich výchozí předpoklady, jeden může časem pohltnout druhý. To potom může vést k nechtěným kompromisům, kdy křesťanský obsah zčásti, nebo zcela vymizí.

¹⁵⁶ Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. Mk 12,17.

6.3 MODEL „JENOM A“

Tento radikální přístup je přímou reakcí na první dva modely. Vypořádává se s nimi tak, že zcela pomíjí psychologii. Duch je nadřazený duši, takže psychologie nepojímá celou osobnost. Není potřeba tedy psychologické poznatky aplikovat. Hlavní soustředění na rozvoj ducha, to má potom vliv i na uzdravení psychických problémů.

V podstatě zde funguje následující schéma: Vše, co potřebujeme znát je obsaženo v Bibli. Vnitřní problémy člověka mají svůj původ vždy ve hříchu. Člověk je zodpovědný za své chování a za to, aby na každou situaci reagoval „biblicky“. Stačí tedy rozpoznat konkrétní hřích, který je příčinou viditelných problémů, vyznat ho, činit pokání a přijmout milost v odpuštění.

Přes pozitivní důraz na autoritu Bible a vlastní zodpovědnost má tento model své nedostatky i z křesťanského pohledu.

- Ignoruje to, co může psychologie nabídnout a co má platnost i ve světle Bible.
- Zjednodušuje poradenství na schéma – vyhledat hřích a nařídit změnu. Tím ochuzuje poradenství o vztah mezi klientem a pastýřem.
- Ne všechny psychické problémy mají přímou příčinu v hříchu. I v Bibli je příklad, kdy podobnou věc řeší Ježíšovi učedníci: „*Rabbi, kdo zhřešil, že se narodil slepý? On sám, nebo jeho rodiče?*“ Ježíš odpověděl: „*Nezhřešil ani on ani jeho rodiče, ale mají se na něm zjevit Boží skutky.*“¹⁵⁷

6.4 MODEL „A S VYUŽITÍM B“

*Největším darem, jaký může terapeut klientovi nabídnout, je obraz Ježíše jako našeho **proroka**, který odhaluje naše srdce a dává vyrůst neději; našeho*

¹⁵⁷ Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. J 9,2-3.

*kněze, který vstupuje do našich zápasů a prohlubuje naši víru tím, že nám slovy i skutky připomíná, co pro nás dvou obětí vykonal Kristus; a našeho krále, který nás vede do bitvy, v níž máme zbraněmi lásky bojovat za Kristovo království.*¹⁵⁸

Tento model vychází z modelu „A i B“, avšak poznatky psychologie podrobuje zkoumání, zda jsou slučitelné s biblickými pravdami. Není to pohled na Bibli očima psychologie, ale naopak pohled na psychologii očima Bible.

Crabb doporučuje všem, kdo chtějí směřovat k biblické integraci křesťanství a psychologie, aby dodržoval následujících několik požadavků.¹⁵⁹

- Psychologie je podřízena autoritě Písma, tzn., když bude nějaké učení psychologie v rozporu s učením Bible, i kdyby v jeho prospěch hovořil empirický výzkum, bude jako pravdivý brán názor Bible.
- Písmo má mít funkční dozor nad myšlením.
- Bude věnovat studiu Bible nejméně tolik času, jako studiu psychologie.
- Bude těžit z darů Ducha Svatého v rámci pravidelného navštěvování místní církve, která staví na biblickém učení.

Tato kapitola ukazuje na různé možné přístupy ke klientovi ze strany pastorační péče. Klient tím může být ovlivněn ať už negativně, nebo pozitivně. Terapeutický pracovník takto může získat lepší představu o tom, jaká očekávání sebou klient přináší.

¹⁵⁸ CRAB, L. J., ALLENDER, D. *Naděje v utrpení*. Praha: Návrat domů, 2002, s. 116.

¹⁵⁹ CRAB, L. J. *Osobnost člověka*. Praha: Návrat domů, 1995, s. 43.

7 DISKUZE

7.1 EXISTENCE BOHA

Diskuze k existenci Boha a tím i o opodstatnění víry v něho je asi stejně stará, jako je lidstvo samo. V průběhu dějin můžeme vidět různé přístupy k dokazování Boží existence, nebo naopak neexistence. Kdyby některá z nich dala skutečně průkazný materiál, otázka existence Boha by byla vyřešena. Tím, že tato otázka stále žije, shledáváme metody důkazů Boha nedostatečnými.

Bůh nemůže být objektem vědeckého zkoumání. Boha nelze vědecky dokázat. Stejně tak platí, že Boha nelze ani vědecky vyvrátit, stejně jako existenci zázraků. Bůh se vymyká exaktně prováděným důkazům. Jeho existenci nelze vypočítat ani zjistit pomocí empirických důkazů.

Filosofické snažení traskotá na tom, že jde vždy o závěry lidského rozumu, který vychází z reality svého pozemského světa. Z jednoduchého principu, že stvoření nemůže přesáhnout stvořitele, vidíme, že rozumem na Boha nestačíme.

Bůh se dává poznat v tom, co dělá. Stejně jako vítr „vidíme“ až podle toho, co působí. *Jeho věčnou moc a božství, ačkoli jsou neviditelné, lze totiž od stvoření světa jasně vidět, když lidé přemýšlejí o jeho díle, takže jsou bez výmluvy.*¹⁶⁰

O Bohu lze pouze svědčit. Lze ho poznat pouze vírou. Potom přijde důkaz: *Duch svědčí našemu duchu, že jsme Božími dětmi.* Z toho vyplývá, že napřed se Božím dítětem musím stát, a potom dostanu o tom důkaz. Víra je spoléhání na zázrak. Kdybychom měli důkaz o Bohu, nemuseli bychom v něj věřit.

¹⁶⁰ Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. Ř 1,20.

Víra je záležitost osobní a nemůže být „vírou otců“. Víra nestojí na shromažďování poznatků o Bohu od předešlých generací. Víra je o osobním vztahu s Bohem skrze Ducha Svatého.

7.2 TĚLO, DUŠE, DUCH

Spor o trichotomii nebo dichotomii nemůže být veden na základě toho, co k tomu kdy někdo řekl z lidí, ale na tom, co k tomu říká Bůh skrze Bibli. Historie dokazuje, že kdykoliv v dějinách povstal zájem o čisté Boží slovo, musela se měnit i teologická stanoviska.

7.2.1 Liberální pohled

Mezi liberálními teology panuje shoda v tom, že lidského ducha není třeba pokládat za třetí aspekt lidské osobnosti, odlišného od duše a těla. Je spíše jejím duchovním činitelem, který umožňuje kontakt s Bohem. Nemluví však o dualismu (protiklad duše a těla), ale o dualitě lidské osobnosti.

Hlavním důkazem tohoto názoru jsou oddíly v Bibli, kde se při povrchním zkoumání mohou chápat tak, že duch a duše jsou synonyma. Například prorok Izajáš vyznává: *Má **duše** v noci po tobě touží, můj **duch** ve mně za úsvitu tebe hledá.*¹⁶¹ Nebo Marie říká: *Má **duše** velebí Pána a můj **duch** se rozveselil v Bohu, mém Zachránci.*¹⁶²

Na druhou stranu si tyto teologové neví rady s tím, že Bible obsahuje jasné slovo o člověku, jako duchu, duši a tělu. Východisko hledají v kritickém zkoumání Bible a racionalizaci Božího jednání. O znovuzrození, které je narozením ducha v člověku říkají, že je to pouze *metafora*.¹⁶³

¹⁶¹ Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. Iz 26,9.

¹⁶² Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. L 1,47.

¹⁶³ BOICE, J. M. Základy křesťanské víry. Praha: Návrat domů, 1999, s. 330.

Tento přístup je pro mě nebezpečný, protože pomalu smazává rozdíl mezi křesťanstvím a filosofií, kdy lidský rozum a zkušenosti jsou postavené nad víru v Boha, Bibli a zázraky.

7.2.3 Evangelikální pohled

Tento postoj vychází z názoru, že Bible má vždy pravdu a říká-li mi můj rozum, nebo zkušenost něco jiného, pak jsem ještě nepoznal všechno důležité a věci nerozumím. To samozřejmě člověka velice dráždí a vede ho k odsouzení křesťanství, jako náboženství pro slabé. Pro lidi, kteří potřebují vedení a berličku pro svůj život. Jana Husa však tato „berlička“ udržela na hranici a J. A. Komenský ji pevně třímal při odchodu do exilu z milované vlasti.

Evangelikálové vesměs všichni uznávají trojjedinost lidské osoby. Verše, které liberální teologie používá jako důkaz pro svoje závěry, vykládají opět Písmem a jsou to ty samé verše, které mohou posloužit jako názorný příklad, jak trojjedinost v člověku pracuje. Izajáš byl totiž prorok a na proroky sestupoval Duch svatý. O Marii je psáno několik veršů před tím: *A anděl jí odpověděl: „Duch Svatý přijde na tebe a moc Nejvyššího tě zastíní; proto také to Svaté, co se z tebe narodí, bude nazváno Syn Boží.*¹⁶⁴ Izajáš i Marie tedy mohli vyjadřovat pocity, které měly původ v různých zdrojích.

Z tohoto pohledu je zajímavý i výrok apoštola Pavla, když vysvětluje, jak funguje modlitba, jako duchovní dar (*glosolálie*): *Neboť když se modlím jazykem, můj **duch** se modlí, avšak má **mysl** je bez užitku.*¹⁶⁵ Jeho mysl (duševní složka) není účastna modlitby a přitom jeho duch se modlí.

V otázce biblické antropologie se připojuji k závěrům evangelikální teologie z důvodů biblických důrazů i vlastní zkušenosti. Třicet let jsem žil jako ateista

¹⁶⁴ Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. L 1,35.

¹⁶⁵ Bible: Český studijní překlad. Praha: KMS, 2009. 1K 14,14.

a to, co se zde popisuje, se shoduje s mými prožitky při uvěření, znovuzrození a v dalším dvacetiletém životě s Bohem.

7.3 PŘÍSTUP K ČLOVĚKU

Nejsem zastáncem názoru, že je potřeba se dívat na člověka dvěma pohledy – jedním duchovním a jedním biologicko – psychologickým. Ani nevěřím tomu, že přirozená a nadpřirozená oblast jsou dvě roviny, které se neprotínají. Naopak, vnímám člověka jako spojené nádoby s více rameny, kde každá potřeba, každá oblast je propojena s ostatními a vzájemně se ovlivňují a doplňují.

Je smutné, až tragické, kdy v zájmu hájení pozic si jednotlivé přístupy k člověku konkurují. V lepším případě si konkurují, v horším případě na sebe žárlí. Za své praxe jsem odvezl čtyřikrát do psychiatrické léčebny toho, kdo za mnou přišel jako za pastorem. Vzpomínám na jednoho člověka, který mi do dnes děkuje, když se potkáme, že jsem mu zachránil život tím, že jsem ho naložil do auta a odvezl k psychiatrovi. Trpěl depresemi a jeho pastor to řešil pouze duchovně (modlitbou) z obavy před sekulární psychologií. Tento člověk se mohl díky lékařům dát psychicky do pořádku a následně mohl růst i duchovně. Na druhou stranu zažívám opovržení a nedůvěru ze strany personálu psychiatrických zařízení. Nedávná zkušenost mě znovu zaskočila. Jedna žena, čerstvá křesťanka, měla psychické problémy, se kterými se obrátila na lékaře. Byla hospitalizována a podrobila se léčení. Otevřeně říkala, že je křesťanka a že když se modlí, tak rozmlouvá s Bohem. Později si mi posteskla, jak pro ni bylo ponižující, když se jí každé ráno ošetřující sestra posměšně ptala: „Tak co Duch svatý, stále mluví?“

ZÁVĚR

Tato práce si kladla za cíl vytvořit schematický přehled křesťanské antropologie pro pracovníky v pomáhajících profesích, popř. pro psychoterapeutické pracovníky. Z tohoto pohledu nejde o dokazování, nebo obhajobu křesťanské víry, nebo porovnávání názorů se současným pohledem psychologie, nebo filosofie.

Byla zvolena forma jednoduchého slohu, ale i tak se mohlo stát, že některé pasáže jsou pro nevěřícího člověka méně srozumitelné pro množství nových pojmů. Rozsah a zaměření této práce však nedovoluje jít více do hloubky ani do šířky. Asi se mi nepovedlo oprostít se od myšlenkového schématu věřící člověka a teologa. Na druhou stranu téma může být přínosem pro ty, kteří do tohoto světa vstupují poprvé.

Příště by se práce možná mohla doplnit o katolický pohled na věc, možná více odhalit historický vývoj. Záměr však nebyl zkoumat a porovnávat křesťanské myšlení v průběhu dějin, ani mapovat rozdíly v přístupu katolické a protestantské církve.

Nemám řešení v tom, jak a jestli vůbec lze sladit přístup klasické psychoterapie (zaměření na duši) s pastorační péčí (posilování ducha). Praxe zatím ukazuje, že je to velice křehká a náročná záležitost, která vyžaduje hodně moudrosti, pokory a trpělivosti od toho, kdo stojí v této službě. Bude potřeba ještě ujít velký kus cesty. Věřím však, že větší informovanost a respekt vůči sobě a svým zkušenostem, pomůže v konečném důsledku zejména těm, kdo tuto pomoc potřebují. K tomu by měla přispět i tato práce.

LITERATURA

- ALLMEN, J. J. *Biblický slovník*. Praha: Kalich, 1991, ISBN 8017-180-4.
- Bible svatá: Podle posledního vydání Kralického z roku 1613*. Česká biblická společnost, 1991.
- Bible: Český studijní překlad*. Praha: KMS, 2009, ISBN 978-80-86449-62-3.
- BIČ, M., aj. *Starý zákon – Genesis*. 2. vyd. Praha: Kalich, 1978.
- BLECHA, I. *Filosofie*. 4. oprav a rozš. vyd. Olomouc: Olomouc, 2004. ISBN 80-7182-147-0.
- BOICE, J. M. *Základy křesťanské víry*. Praha: Návrat domů, 1999. ISBN 80-7255-005-5.
- BORNKAMM, G. *Apoštol Pavel*. Praha: Kalich, 1998. ISBN 80-7017-097-2.
- BUSWELL, J. O. *A systematic theology of the christian religion*. Michigan: Zondervan, 1962.
- CRAB, L. J. *Osobnost člověka*. Praha: Návrat domů, 1995. ISBN 80-85495-36-8.
- CRAB, L. J., ALLENDER, D. *Naděje v utrpení*. Praha: Návrat domů, 2002. ISBN 80-7255-067-5.
- DOUGLAS, J. D. *Nový biblický slovník*. Praha: Návrat domů, 1996. ISBN 80-85495-65-1.
- EDVARDBSEN, A. *Padlí bohové*. Modřice: Josef Tůma, 1998. ISBN 80-902565-2-X.
- EKMAN, U. *Základy naší víry*. Brno: Slovo života, 2009. ISBN 978-80-85891-93-5.
- GITT, W. *Hledání východiska*. Ostrava: Tandem, 1995. ISBN 3-89397-775-9.

- GORDON, B., FARDOULY, D. *Základy křesťanského života*. Bratislava: Křesťanský život, 1995. ISBN 80-967226-1-1.
- HAGIN, K. E. *Biblický kurz víry*. Příbram: Křesťanské centrum, 2009
- HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-X.
- HELLER, J. *Pozdní sklizeň*. Praha: Advent-Orion, 2000. ISBN 80-7172-456-4.
- HENKEL, H. *Základy biblického způsobu života*. Příbram: Křesťanské centrum, 2011. ISBN 978-80-904547-2-9.
- JONES, G. *The Blackwell companion to modern theology*. Bodmin: Blackwell, 2004. ISBN 0-631-20685-X.
- KRATOCHVÍL, S. *Základy psychoterapie*. 5. akt. vyd. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-122-0.
- LATOURELLE, R., FISICHELA, R. *Dictionary of fundamental theology*. New York: Crossroad, 1994. ISBN 0-8245-1395-9.
- LEAN, G. *John Wesley – svědek Boží moci*. Praha: Návrat domů, 2000. ISBN 80-7255-016-0.
- MACARTHUR, J. *Evangelium podle Jana*. Kroměříž: Didasko, 2012. ISBN 978-80-904378-8-3.
- MARGIES, W. *Uzdravení Jeho slovem*. Další neuvedeno
- MARGIES, W. *Ausbrechen*. Berlin: Aufbruch, 2004. ISBN 3-926395-34-6.
- MCGRATH, A. E. *Blackwellova encyklopedie moderního křesťanského myšlení*. Praha: Návrat domů, 2001. ISBN 80-7255-043-8.
- MIGLIORE, D. L. *Víra usilující rozumět*. Jihlava: Mlým, 2009. ISBN 978-80-86498-33-1.
- NEE, W. *Duchovní autorita*. Albrechtice: Křesťanský život, 1996. ISBN 80-7112-032-4.

- NEE, W. *Trilogie ducha, duše a těla*. Rada Církve bratrské, 1992.
- NORTH, J. B. *Dějiny církve*. Praha: Návrat domů, 2001. ISBN 80-7255-029-2
- NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník*. Praha: Kalich, 1956.
- PETROSILLO, P. *Křesťanství od A do Z*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998. ISBN 80-7192-365-6.
- POHLMANN, H. G. *Kompendium evangelické dogmatiky*. Jihlava: Mlýn, 2002. ISBN 80-86498-02-6.
- PROCHÁZKA, P. K soteriologické hermeneutice Johna Wesleye. *Biblické vzdělávání pastorů*. Vranov, 29. 3. 2012
- PRINCE, D. *Základy křesťanského života*. Doubek: Postila, 2006. ISBN 80-86442-37-3.
- SOUČEK, J. B. *Řecko-český slovník k Novému zákonu*. 4. vyd. Praha: Kalich, 1994. ISBN 80-7017-372-6.
- The new international Webster's pocket dictionary of the English language*. Trident, 1998. ISBN 1-888-777-15-X.
- VINCENT, A. *Království v celé své slávě*. Mělník: Juda, 2008. ISBN 978-80-87239-04-9.
- VINCENT, A. *Dobrý boj víry*. Praha: KMS, 2009. ISBN 978-80-86449-67-8.
- ZACHARIAS, R. *Skutečná tvář ateismu*. Praha: Návrat domů, 1998. ISBN 80-85495-14-7.
- ŽÁK, V. *Na počátku*. 2. vyd. Praha: Evangelická církev metodistická, 1990. ISBN 80-85013-10-X.

Internetové zdroje

CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY. *The World Factbook* [online]. c2009-2011, poslední revize 7.11.2011. [cit. 26.4.2012]. Dostupné na:
www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/xx.html

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Sčítání lidu, domů a bytů 2011* [online]. c2011, poslední revize 23.3.2012. [cit. 26.4.2012]. Dostupné na:
http://www.scitani.cz/sldb2011/redakce.nsf/i/o_scitani

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno a příjmení autora: Michal Kostka

Studijní program: Sociální politika a sociální práce

Studijní obor: Sociální práce se zaměřením na komunikaci a aplikovanou psychoterapii

Název práce: Duchovní rozměr člověka z kristologického pohledu

Počet stran (bez příloh): 69

Celkový počet stran příloh: 0

Počet titulů české literatury a pramenů: 37

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: 5

Počet internetových odkazů: 2

Vedoucí práce: prof. PhDr. Anna Hogenová, CSc.

Rok dokončení práce: 2012

Posudek na diplomovou práci kolegy Michala Kostky „Duchovní člověk z kristologického pohledu“

Anna Hogenová

Máme před sebou pozoruhodnou práci kolegy Michala Kostky „Duchovní rozměr člověka z kristologického pohledu“, o níž je poctivě říci, že není čistě filosofickou prací. V podstatě se jedná o obranu křesťanského postoje k člověku, ke světu, k Bohu.

Nejsou zde bytostné filosofické otázky, které vycházejí z prázdné množiny premis. Autor je farářem, chce studovat psychoterapii, aby mohl vykonávat svou práci lepším způsobem, se znalostí zvláštností lidské duše. Před čtenáře nejdříve přináší přehled počtu věřících v různých náboženstvích. Další jeho teoretický rozvrh míří paradoxně k tělu a teprve pak k duši a duchu. Vykládá tyto fenomény teologickým způsobem, přechází k úloze „srdce“, „hříchu“ a „znovuzrození“. Vrcholem těchto úvah je pak „víra“ a „křesťan“. Nenajdeme zde filosofické tázání, které je zbožností myšlení. Jde o práci teologickou, o apologii křesťanského postoje, která ovšem obsahuje v sobě naprosto zřetelné aspektuality filosofického zdůvodňování, včetně participace na různých filosofických způsobech argumentace. Tak se před námi odvíjí v podstatě pozitivistický přístup k vysvětlování některých fenoménů, které kolega Kostka předvádí v podobě „clare et distincte“, což je představové myšlení, které je použito v práci v obrazové podobě, především pro zobrazení vztahu mezi duší, duchem a tělem atp.

Ve druhé kapitole autor polemizuje s Voltairem a Rousseauem. Dokazuje, že tyto filosofy zná a hodnotí je opět ze svého pohledu, jenž je pohledem věřícího, který má za úkol víru posilovat nejen u sebe samého, ale i u věřících, protože je knězem. Je třeba přiznat, že základní intence filosofické práce je problematizace, která se otevírá a konstituuje v tázání, jež má charakter ontologický, gnozeologický či etický. To zde nacházíme jen parciálně. V polemice s Nietzschem však autor ukazuje, že se jím bytostně zabýval, což práci pomáhá, stejně jako tomu bylo v diskusi s předcházejícími filosofy.

Ve třetí kapitole se kolega Kostka již zcela vymezuje antropologicky a vykládá základní antropologické konstanty ze svého pohledu. A tak čtenář je poučen o rozdílu mezi duší a

duchem, o vztahu autora k fenoménům jako je rozum, cit a vůle. To vrcholí v popisu fenoménu svědomí a samozřejmě v poznání Boha samého, jež je pochopeno tak, jak je charakteristické pro biblický poměr k obsahu těchto „entit“. Z našeho hlediska je také správné nepopisovat Boha jako nejdokonalejší jsoucno, protože takový postoj by byl z našeho filosofického hlediska jen výrazem nejvyšší blasfémie, protože Bůh se vymyká naším kategoriím, které používáme ve filosofii.

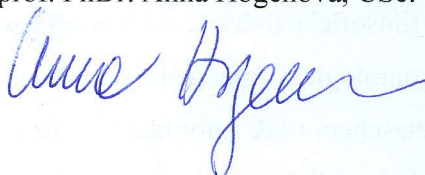
V podstatě se dá říci, že argumentace kolegy Kostky nevybočuje z filosofického rámce Tomáše Akvinského, jenž je inovován mnohými současnými filosofujícími teology; které zde autor také uvádí. Způsob jeho grafického vyjadřování svědčí o snaze vysvětlit vztahy mezi teologickými pojmy představným způsobem, tj. pozitivisticky, což je ale v podobných pracích zcela obvyklé. Tento pasus nevybočuje ze zvyklostí, které obhajují podobné teze, jako jsou ty, které nacházíme v této práci. Práce dokazuje, že kolega Kostka má přehled nad filosofickými souvislostmi pohledu na člověka, ovšem je třeba poctivě zdůraznit: nevychází mimo oblast odbornosti teologické, což je dáno jeho gnozeologickým přístupem k věci z pozic kněze.

Souhlasím s tím, aby práce byla postoupena obhajovacímu řízení v rámci státních zkoušek. Navrhuji hodnocení: velmi dobře, a to z důvodu, že filosofické vstupy mají pouze okrajový charakter, postrádají problematičnost, jež je dána, tím, že způsob tázání je již determinovaný postojem autora k tématu této práce.

Navrhuji do rozpravy tuto otázku: Proč se filosofové tolik zlobí na tvrzení, že Bůh je nejdokonalejší jsoucno?

V Praze dne 28. 4. 2012

prof. PhDr. Anna Hogenová, CSc.

Posudek diplomové práce

Duchovní rozměr člověka z kristologického pohledu.

Autor: Bc. Michal Kostka.

Autor úvodem práce říká, že tématem díla je: duchovní rozměr člověka z „kristologického pohledu“, tj. z pohledu křesťana, který se snaží o to, aby pomáhající profesionálové rozuměli křesťanům, neboť i ti jsou jejich „klienty“.

Práce, která patří svým tématem ke spíše méně častým, i když i na teologických fakultách se přednáší sociální práce jako vzdělávací program, se snaží o porozumění mezi dvěma skupinami lidí, kteří mají na starosti péči o duši.

Je patrné, že pisatel je zapálený křesťan, který svůj zápal vkládá do práce i do hovoru o ní.

Roze-psal svůj text do šesti kapitol, v sedmé je diskuze a zvlášt' stojí, podobně jako v případě úvodu, také závěr a literatura.

Vymezení pojmů je tradiční: tělo, duše, duch (je patrné, že autor rozlišuje duši od ducha jako dvě entity, což není ani v křesťanství nutně běžné).

Část, ve které jsou vymezovány pojmy, je náročná pro pisatele, někdy i pro čtenáře, protože se snaží na malé ploše provést podstatné charakteristiky tak náročných pojmů, jako je právě duše a duch. Vymezení jsou citována literárně, osobní ambice po původní definici autor nemá.

Zde se ukazuje, jak ošidné je míšení původního předfenomenologického chápání světa a pobytu s objektivistickými či substanciálními přístupy, a to i tehdy, když, jako v tomto případě, si autor míšení není ani dobře vědom. Tak, jak na jednom místě hovoří o srdci, by čtenáře znalého psychosomatické medicíny v pojetí Condraua nebo Bosse potěšilo. Potíž práce však spočívá v nejednotné metodě zpracování i přístupům k tématu.

Aby moje slova odpovídala věci, převážně se zde jedná o text, který je nikoli fenomenologický, ale vlastně pozitivistický. Což vidíme lapidárně na přitakání jednotě substancí bio-psycho-socio-spirituální. Ale jak se tyto entity potkávají, dělí, popřípadě sjednotí, (nebo také ne?!), tím se již autor nezabývá, neklade si otázky.

Ještě k „srdci“, objevuje se porozumění pro původní fenomén lidského srdce jako té podoby přirozenosti člověka, která je citově vztahová. Pak s ním však autor po vzoru biblických textů zachází jazykově a tak i významově různými způsoby, především v tradicích Starého Zákona. Ale tyto rozlišnosti ponechává bez povšimnutí.

Hřích je stavěn starosvětsky, biblicky, jako neposlušnost. A to jak vůči Bohu, tak vůči božské normě, což je zde sloučeno. A to je opět problém, protože se

jedná o dvě rozdílné věci, které bývají v křesťanství směřovány, aniž by se vedla nad věcí filosofická či psychologická rozprava, což je v intencích diplomových prací požadováno.

Nicméně kolega Kostka o problému přemýšlí. Jeho ambicí není hluboká analýza biblických textů, není zde filosofického dotazování, ale práce je apologií křesťanského pohledu na člověka a Boha. Co lze v tomto kontextu čekat od pastorače či psychoterapie zde řeší jen okrajově.

Předpokladem práce je existence, nikoli pojem Boha. Předkládá různá pojetí, různé přístupy, začíná překvapivě Voltairem, pak další Francouz Rousseau a hned na to Nietzsche. Co mají společného? Nemají křesťanské pojetí Boha, ačkoli se jedná o Evropany. Zde vidím slabinu zajímavé, snaživé i inspirativní práce. I když je nemožné vidět Nietzscheho jako křesťana a člověka běžných konvencí, přesto je problematické jej prohlásit za filosofa německých nacionalistů a fašistů, a to navzdory jeho nabubřelým závěrům a prohlášením. Je jen velkým zjednodušením prohlásit, že teorie nadčlověka dala Hitlerovi záminku k vyvraždění Židů.

Pisatel vyznává biblickou antropologii. Proklamativně antropologii Nového Zákona, Starý Zákon je tradičně pojat jako předstupeň Zákona Nového, a to lineární. Předěl je viděn ve skutečnosti Kristova poselství, nikoli jako negace Starého učení. Není však mezi dobou před a po nové smlouvě něco definitivního, co jedno dělí od druhého? A zasluhuje Kristův nový výklad Starých zákonů, pozornost psychoterapie či pastorače současnou oborovou interpretaci? Tyto otázky si pisatel vlastně nikde neklade.

Když procházíme textem zabývajícím se biblickou antropologií, nenalézám zde pro pomáhající aspekt žádnou potřebnou oporu, která by lidem v nouzi, lidem, o které se v sociální práci a psychoterapii staráme, posloužila. V textu chybí téma a tematizace péče a starosti o druhého člověka, chybí zde to, jak se sociální práce stará nejen o běžné „potřeby“, ale zároveň člověku vrací svobodu, vrací jej k lidem a vděk, který člověk často cítí, když je mu pomozeno, nemá komu vyjádřit. Lékaři poděkoval a zaplatil, instituci si platí z daní..... Toto bych viděl jako možný můstek, spojnicí, kterou může sociální pracovník - křesťan nabídnout, samozřejmě promyšleně a vzdělaně svému klientovi a obrátit ho ještě jiným směrem, nežli jen k světským významům vděku, ale k výšinám, ze kterých tušíme, že přichází milosti. Chybí mi zde samaritánské založení pomoci, chybí mi zde láska k bližnímu. Tato témata přece patří k výsostně křesťanské antropologii a zároveň k založení profese pomáhající. Jméno Kristovo i jeho poselství se mi v textu v těchto souvislostech neobjevuje.

Autor využívá po vzoru bible alegorií, metafor, metonymií, dobových přirovnání, emotivních naznačování, pobídek. Jeho podání Bible je tradicionalistické, jazykem i současnou řečí, ve vztahu k tradici, se nezabývá, neboť takto není laděn. Nejsem teolog, takže jen stěží mohu posoudit teologickou stránku práce. Přesto však i teologický text může být otevřený pro jiné pohledy a tato

otevřenost není podle mého soudu dostatečně zpřístupněna, neboť jinak by musel být text vyveden do jiných, neteologických oblastí, např. dialogem.

Teprve na konci práce v 6. kapitole se setkáváme s pojmy pastorační a psychoterapie. Kolega Kostka vede svoje srovnávání tradičním způsobem, pokouší se psychoterapii podříditi a postavit ji v hierarchii jako teologii podřízený obor. To ovšem zasluhuje diskusi, tvrzení nestačí.

Závěrem: Jedná se o práci, která není typická pro sociální práci, ale může řadě lidí ukázat, že i v sociální práci existuje prostor i odborná povinnost se zabývat lidmi, kteří věří existenci Boha.

Pisatel předkládá práci v oboru sociální práce a komunikace, leč v textu, který je teologicky fundovaný, je kladen důraz na teologii a nikoli na sociální práci a v ní se nacházející psychoterapii. Dokonce v ní najdeme jen málo slov o pastorační. Jelikož pisatel obhájil v rámci státní magisterské zkoušky své vědomosti a kompetence ve svém studijním oboru, nemohu práci jako oponent doporučit k obhajobě, neboť se jej týká jen okrajově.

Aby tomu tak nebylo, navrhuji text podstatně doplnit tak, aby bylo například na kasuistikách, teorii, výzkumu patrné, že si student osvojil schopnosti a vědomosti slovem a písmem na příslušné úrovni se oborově vyjadřovat k otázkám a tématům, které se v oblasti zájmů a kompetencí sociálního pracovníka vyskytují. V jeho případě samozřejmě z pohledu věřícího sociálního pracovníka, který je vzdělán ještě také teologicky.

Proto nemohu diplomovou práci navrhnout k obhajobě.

Pokud zkušební komise rovněž sezná, že diplomová práce nesplňuje, jak se domnívám předepsané požadavky, navrhuji, aby příští vědoucí práce byl fundovaný sociální pracovník nebo jiný pomáhající profesionál. Pak se práce může stát např. často postrádaným mostem mezi teologií a sociální prací, případně psychoterapií jiné kvality, nežli, jak tomu bývá nejčastěji, pouhým slátáním obou. Jak to lze např. učinit je patrné v poukazu na milosrdenství, lásku a vztah člověka k tomu, co můžeme zejména v nouzi a neštěstí, či bolesti vnímat jako oblast božského.

V Praze dne 21. května 2012

Posudek vypracoval doc. PhDr. Jiří Růžička, Ph.D.

